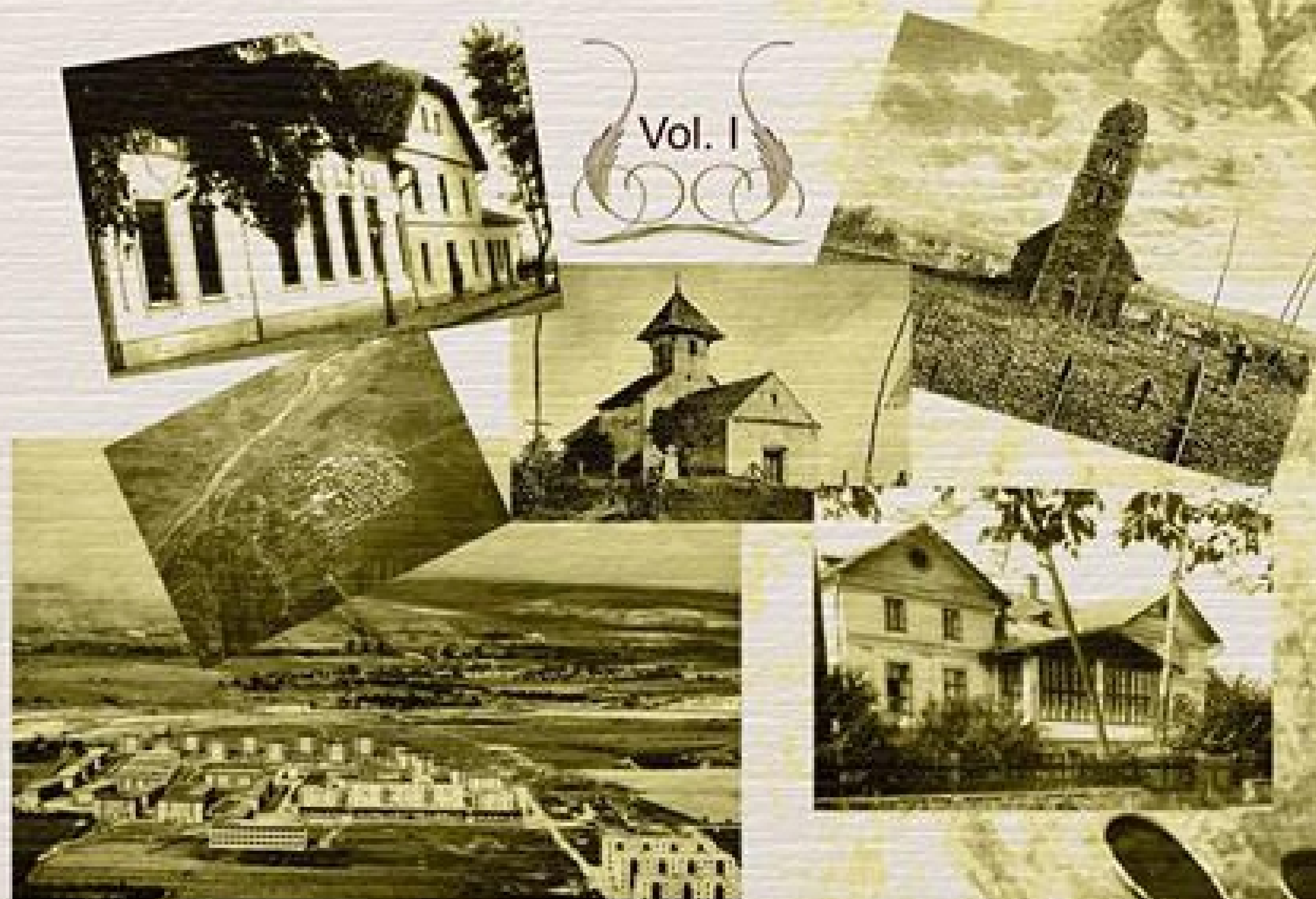
DANIEL LĂCĂTUŞ

CĂLANUL ÎN IMAGINI

CLĂDIRI ŞI MONUMENTE ISTORICE

Vol. I

EDITURA STUDIS

Daniel Lăcătuș

Coperta realizată de: Mariana Eftimie Kabbout

Editura StudIS, Iași

Cuprins

Lista monumentelor istorice de pe raza orașului Călan (2010)

Uzina Călan Denumire: Uzina Călan Datare: 1874 Localizare: Str. Furnalistului 1 Adresa: Oraș Călan (Str. Furnalistului 1) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-B-03281	**Clubul Muncitoresc (al Uzinei Călan)** Denumire: Clubul Muncitoresc (al Uzinei Călan) Datare: 1874 Localizare: Str. Furnalistului 1 Adresa: Oraș Călan (Str. Furnalistului 1) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-B-03282
Casa de oaspeți (a Uzinei Călan) Denumire: Casa de oaspeți (a Uzinei Călan) Datare: 1874 Localizare: Str. Furnalistului 3 Adresa: Oraș Călan (Str. Furnalistului 3) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-B-03283	**Hidrocentrala** Denumire: Hidrocentrala Datare: sf. sec. XIX Localizare: La ieșirea din localitate, spre Boșorod Adresa: Sat Aparținător Streisângeorgiu, Oraș Călan (La ieșirea din localitate, spre Bolorod) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-B-03453
Arhivele Uzinei Călan Denumire: Arhivele Uzinei Călan Datare: 1874 Localizare: Str. Dacia 1 Adresa: Oraș Călan (Str. Dacia 1) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-B-03280	**Situl arheologic Ad Aquae** Denumire: Situl arheologic Ad Aquae Datare: sec. II – III p. Chr., Epoca romana Localizare: Aquae la 3 km Nord de oraș. Adresa: Oraș Călan (Aquae la 3 km Nord de oraș, în cartierul Aquae) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-l-s-A-03169

Biserica „Adormirea Maicii Domnului" Denumire: Biserica „Adormirea Maicii Domnului" Datare: sf. sec. XIII-sec. XIV Localizare: în cimitir Adresa: Sat Aparținător Strei, Oraș Cșlan (în cimitir) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-A-03452	**Biserica „Sfântul Gheorghe"** Denumire: Biserica „Sfântul Gheorghe" Datare: sf. sec. XI, reparată 1409, adăugire sec. XVIII Localizare: 239 Adresa: Sat Aparținător Streisângeorgiu, Oraș Călan (239) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-ll-m-A-03454
Villa rustica din Strei; Oraș Călan Denumire: Villa rustica Datare: sec. II – III p. Chr. Localizare: în perimetrul cimitirului satului Adresa: Sat Aparținător Strei, Oraș Călan ‘ (în perimetrul cimitirului satului) Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-l-s-B-03208	**Resedinta medievala de la Strei** Denumire: Resedința medievală de la Strei Datare: sec. XIII Localizare: La N.V. de Biserica „Adormirea Maicii Domnului" Adresa: Sat Aparținător Strei, Oraș Călan (La N.V. de Biserica „Adormirea Maicii Domnului") Județul: Hunedoara Regiune istorică: Transilvania Cod LMI: HD-l-s-A-03209

Orașul Călan

Atestat documentar în anul 1387, orașul Călan este situat pe locul unei așezări rurale din Dacia Romană, Ydata pe timpul dacilor, Aquae în timpul ocupației

romane. Nenumărate dovezi materiale (fragmente de ceramică arsă, piatră șlefuită, cremene, topoare, brățări din bronz etc.) au fost descoperite în satele Valea Sângeorgiului, Sântamarie de Piatră, Strei Săcel și Strei, atestând prezența omului pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri. Urmele găsite în cele două peșteri din dealul Măgura, păstrate la Muzeul județean din Deva arată că pe aceste meleaguri au existat așezări omenești încă din neoliticul vechi (5500-3500 i.e.n.). Perioada de tranziție de la neolitic la epocă bronzului (2200-1800 î.e.n.) este atestată de fragmentele de ceramică, vase din lut ars cu ornamente încadrate în cultură Cotofeni.

Descoperirile arheologice făcute în localitatea Călan, cum sunt cele două măsele de mamut atestă o așezare din paleolitic. În neolitic au fost găsite fragmente de vase, urme de chirpice, oase de animale, coarne de cerb etc.

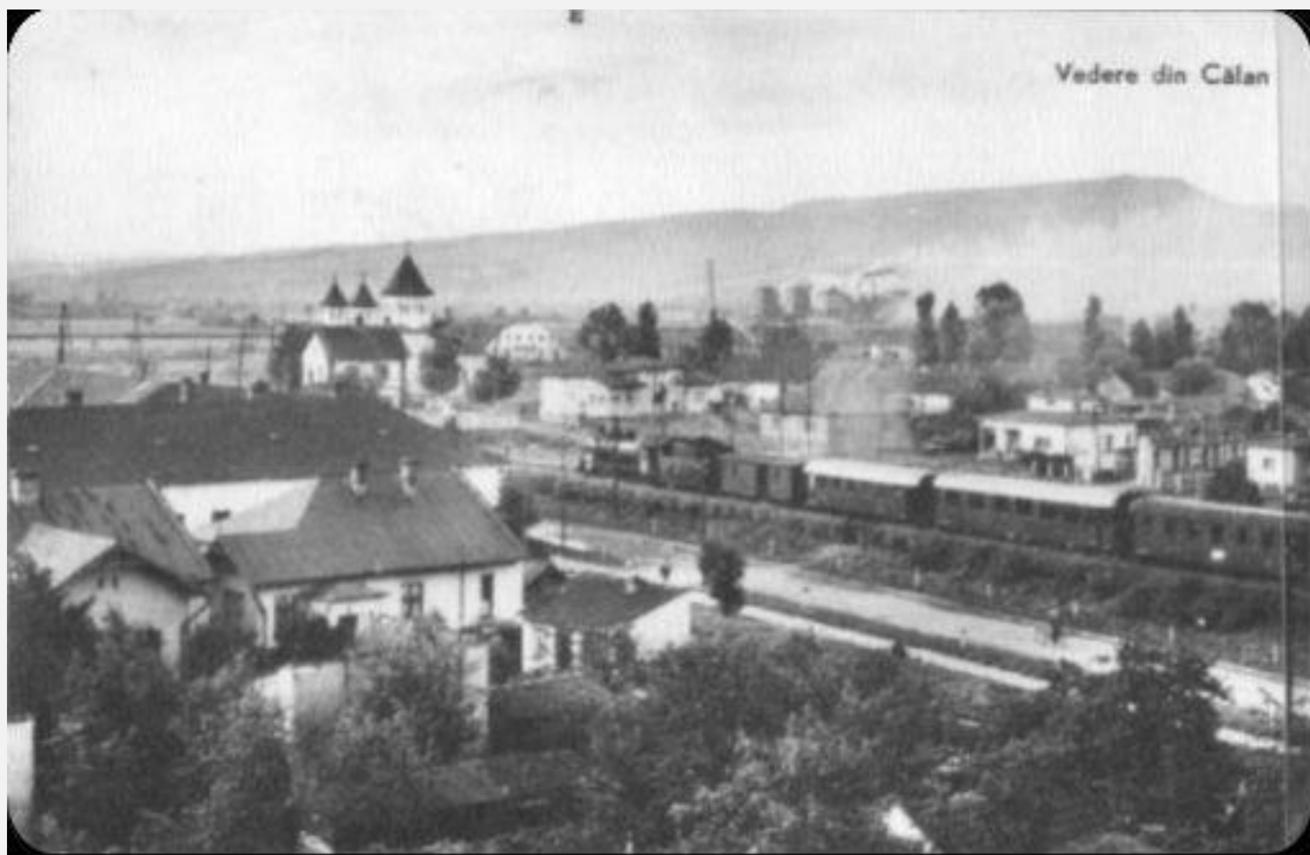
În timpul stăpânirii romane Aquae (astăzi Călan), este antrenat în viața economică a civilizației romane. Vasile Pârvan (n. 28 septembrie 1882, Perchiu, Bacău - d. 26 iunie 1927, București) istoric, arheolog, epigrafist și eseist român, demonstrează că localitatea Aquae este amintită de Ptolemeu (cca.87d.Hr. probabil în Ptolemais Hermii - a ca.165 d.Hr. în Alexandria) a fost un astronom, matematician și geograf grec din epoca helenistica tardivă în timpul stăpânirii romane a Egiptului, ale cărui teorii au dominat știința până în secolul al XVI-lea

Epoca bronzului (perioada mijlocie 1600 -1300 i.e.n.) este reliefată prin obiectele găsite aici din care se remarcă: topor, secure, brățara etc. În perioada Daciei romane (106-271) s-au format pe teritoriul orașului Călan pagus-ul Aquae, precum și alte așezări romane (vicus-uri).

Orașul Călan făcea parte dintr-un vechi ținut al unor cneji și juzi români care și-au păstrat față de voevodat și principatul Transilvaniei vreme îndelungată o situație politică, administrativă și judecătorească proprie. Călanul și satele din jur treptat, sunt transformate în sate iobăgești, proces ce s-a încheiat la sfârșitul sec. al XVI lea. Țăranilor li s-au impus obligații față se biserică, stat și stăpânul moșiei. Răscoala lui Horea, din 1784 antrenează toate satele de pe valea Streiului și Călanul. De asemenea răscoala lui Tudor Vladimirescu a avut mare răsunet pe valea Streiului.

În anul 1760 localitatea purta numele de Puszta Kalan. În acest hotar s-a construit societatea metalurgică și în jurul ei pe un teren în parte mlăștinos, primele case de colonii muncitorești. În anul 1860, administrația Societății Brașovene de Mine și Metalurgie, avînd în frunte, ca președinte, pe Max Egon, principe de Furstenberg, iar ca vicepreședinte, pe baronul Ludwig von Habersen, a cumpărat în anul 1867 pentru uzină din Călan, un teren de cca.180 de iugăre, în parte mlăștinos, de la Sandor Bertha, căsătorită cu groful Adam Vas. În anul 1868, a fost angajat ing.Otto Gmelin, din Germania, pentru proiectarea uzinei.

În perioada 1949-1952 s-au clădit primele blocuri de locuințe și o școală de ucenici. În anul 1959 în dreapta râului Strei, pe terasa de lîngă seculara biserică din Streisângeorgiu, a început construirea Orașului Nou Călan.

La 25 mai 1869, se începe executarea fundației primului furnal. În anul 1870 anul începeri activității industriale la Călan, colonia muncitorească era formată doar din 10 case, ajungînd în anul 1918 la un număr de 78 de case. După al doilea Război Mondial, Călanul a devenit un puternic centru al siderurgiei românești,

recunoscut prin producția de fontă cenușie, cocs metalurgic și piese turnate.

În 1976 s-a dat în folosință casa de cultură, având o sală de spectacole cu aproximativ 400 de locuri, o sală de ședință cu 100 de locuri, bibliotecă, sală de lectură și alte spații destinate activității cultural-artistice. În anul 1981 a fost dată în folosință o nouă policlinică și o nouă bază sportivă cu teren de fotbal, teren de antrenament, tribune de 7000 de locuri.

Pe parcursul activității sale industriale orașul Călan a cunoscut câteva premiere pe plan național și internațional:

-cel mai mare furnal din țară la sfârșitul sec.al XIX-lea (380)mc.

-prima instalație din lume pentru producerea cocsului și semicocsului prin fluidizare (1957).

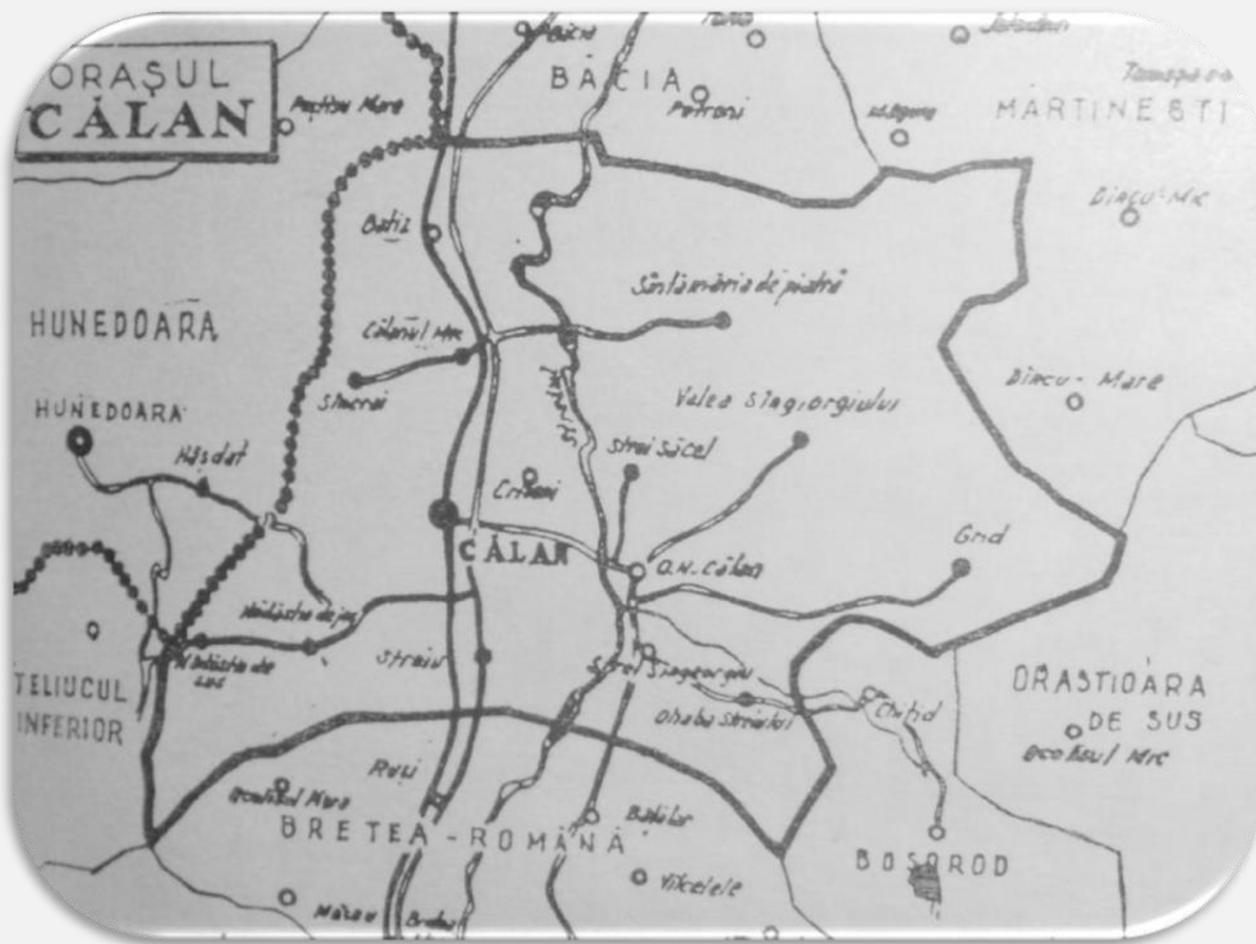
-producerea cocsului brichete pentru scopuri industriale în țară (1961).

-folosirea primelor suflante pentru furnale proiectate și construite de specialiști români (1952).

-fabricarea utilajului de turnare pentru oțelării direct din fontă de prima fuziune în țară (1989).[1]

[1] Daniel Lăcătuș, *Să ne cunoaștem istoria - Călan*, Editura Scrib, Arad, 2010, pp. 5-8.

Descoperiri arheologice (Călan)

Batiz.
1. Vestigii preistorice.
a). De aici provine un topor de cupru cu braţele în cruce de tip Jászladány, varianta Şincai.
2. Vestigii de epocă romană.
a) În hotarul localităţii s-au descoperit urme romane, foarte probabil o villa rustica.

Călan.
1. Vestigii preistorice.
a). Pe terasa din dreapta râului Strei, la 250 m în aval de podul de beton, s-a descoperit un vârf de lance din bronz, hallstattiană.
b). Aici s-a descoperit un topor din cupru de tip Corbasca.
c). De pe teritoriul localităţii provine o podoabă celtică.
2. Vestigii de epocă romană.
a) Aquae. Băile termale romane (Hydata sau Ad Aquas, după unii anticul Sargetia) se află la aproximativ 1 km nord de localitate, pe dreapta drumului judeţean care merge spre Simeria, pe fostul drum roman.
Aici s-au descoperit mai multe construcţii, pavimente, piese sculpturale şi epigrafice.
Aquae a fost o importantă staţiune balneară cu amenajări şi instalaţii executate pentru a îmbunătăţi băile. Ea avea statutul de pagus.
b) Postul de pază roman, atestat prin multe artefacte disparate, nu a fost localizat în teren.
3. Mine şi cariere.
a) Punctul Măgura Călanului sau Cariera Călan.
Pe abruptul Măgurii se află ceramică aparţinând culturii Coţofeni.
Aici se află o mare carieră de piatră exploatată încă din vremea dacică.
Cariera are forma de L cu laturile de 600 / 400 m.
b) Punctul Şesul Gorganului.

În acest punct pietrele desprinse din cariera de la Măgura Călanului erau finisate în vremea dacică.

Călanu Mic.
1. Descoperiri monetare.
a) În anul 1970 s-a descoperit o monedă de bronz de la Traian.
b) Punctul După Vii.
În anul 1967 s-a descoperi un tezaur, pus într-o pungă adăpostită într-un vas din lut, format din monede medievale de secolele XVI-XVII d.Chr.
Grid.
1. Descoperiri medievale.
a) Punctul Cături.
Cu ocazia lucrărilor agricole s-a descoperit o spadă medievală din fier datată în secolul XIII d.Chr.
Nădăşdia de Sus.
1. Descoperiri dacice.
a) Pe teritoriul localităţii s-a descoperit un obiect de argint dacic.
Ohaba-Streiului.
1. Vestigii preistorice.
a) Punctul Călanul Nou, La Podină I sau La Sălcii. Punctul este situat la nord, NE de vatra satului Ohaba, pe o terasă joasă, aflată pe partea din dreapta Pârâului Luncani.
Materialele arheologice descoperite aici aparţin culturii Starčevo-Criş.
b) Punctul Călanul Nou, La Podină II, Lugini sau Jirezi. Punctul se află chiar în marginea oraşului Călanul Nou. Materialele ceramice descoperite aici aparţin culturii Turdaş.
2. Descoperiri prefeudale.
a) Punctul Călanul Nou.
Aici se află şi o aşezare de secolul VIII d.Chr.
3. Descoperiri monetare.
a) În anul 1957 s-a descoperit un tezaur medieval format din 600 denari, depozitat într-un vas de lut, datat în secolul XVI d.Chr.
Sâncrai.
1. Vestigii de epocă romană.
a) În hotarul localităţii s-au descoperit urme arheologice de epocă romană şi un altar cu inscripţie.
Sântămăria de Piatră.
1. Vestigii preistorice.
a) În hotarul localităţii se semnalează o aşezare de epoca bronzului, cultura Wietenberg.
b) Pe hotarul cu Valea Sângeorgiului a fostdescoperită o aşezare Coţofeni.
c) Punctul Pe Piatră.
Aici se află o aşezare Coţofeni.
d) Punctul La Groşi.
În acest punct s-au descoperit materiale ceramice neolitice.
2. Mine şi cariere.
a) Punctul Grădişte, Măgura sau Cariera Sântămăria de Piatră.
În hotarul localităţii, la 1 km nord de sat, pe malul din dreapta Streiului, se află o aşezare romană.
Aici se află şi o carieră de piatră din epoca romană. Exploatarea începe încă din perioada dacică.
Tot de aici provin şi fragmente ceramice Turdaş şi Coţofeni.
3. Descoperiri monetare.
a) Trei denari romani republicani sunt descoperiţi în localitate.
Strei.
1. Staţiuni arheologice cu stratigrafie complexă.
a) Pe o terasă a Streiului aflată între teritoriul cimitirului localităţii şi linia ferată Simeria – Petroşani, la vest de biserica ortodoxă, s-a descoperit ceramică de epoca bronzului şi Basarabi, dar şi fragmente ceramice prefeudale.
b) În hotarul localităţii s-au descoperit artefacte de perioadă romană (secolele II-III d.Chr.), resturile unei villa rustica dispuse sub biserica ortodoxă. Tot aici se află şi resturi arheologice din secolele IV-V d.Chr. (după alţii daco-romane de secolele III-IV d.Chr.; aşezarea are o întindere de peste 1 ha). Biserica (actualmente protestantă) este construită în secolul XIII d.Chr., cu hramul Adormirea Maicii Domnului, şi suprapune o villa rustica romană, fiind este o ctitorie cnezială.
Aici se află şi o necropolă medievală (secolele XV-XVIII d.Chr.), dar şi o aşezare prefeudală de secolele IX-XI d.Chr.).
2. Mine şi cariere.
a) Cariera Strei.
Cariera se află în Munţii Poiana Ruscă, Valea Streiului. Aici se exploata calcar, după toate probabilităţile.
Strei-Săcel.
1. Vestigii preistorice.
a) Punctul Pe Şesuri.
Punctul se află în partea nordică a localităţii, pe prima terasă neinundabilă a râului Strei.
Materialele arheologice aparţin fazei B a culturii Vinča.
b) Un depozit de bronzuri provine din localitate.
2. Mine şi cariere.
a) În hotarul localităţii s-au descoperit urme arheologice de epocă romană (aşezare rurală).
Carierele de aici aprovizionau cu piatră localitatea Aquae.
Streisângeorgiu
1. Vestigii preistorice.

a) Pe malul din dreapta Streiului, la trecerea peste pod, se află – de fapt – o întinsă aşezare aparţinând culturii Turdaş.
b) Lângă Pârâul Chitidului se află o altă aşezare turdăşeană.
c) pe Valea Sângeorgiului s-a descoperit o măciucă neolitică. Aici se amintesc aici materiale ceramice „Tisa II”.
d) Depozite de bronzuri.
Depozitul de bronzuri descoperit aici face partea din seria Cincu-Suseni (Ha A1).
e) Ion Andriţoiu aminteşte un sit arheologic aparţinând culturii Wietenberg cu elemente Otomani.
f) Aici s-au descoperit resturi osteologice de animale care trăiau şi în paleolitic.
g) Pe malul din dreapta Streiului, lângă pod, s-au descoperit materiale ceramice Coţofeni.
2. Staţiuni arheologice cu stratigrafie complexă.
a) Din hotarul localităţii, de pe o terasă a Streiului, pe malul din dreapta, lângă pod, între Sângeorgiu şi Strei-Săcel, provin fragmente ceramice din epoca timpurie a bronzului (şi Coţofeni), dar şi materiale ceramice aparţinând grupului cultural Balta Sărată, Hallstattului timpuriu şi mijlociu.
3. Vestigii medievale.
a) Complexul medieval de secolele XI-XIV d.Chr. Mănăstirea Streisângeorgiu.
Biserica ortodoxă este una dintre cele mai vechi edificii ecleziastice de piatră din România. Ea a fost construită înainte de anii 1313-1314.
Cimitirul medieval din jurul bisericii începe pe la mijlocul secolului XII d.Chr. (cea mai veche biserică din piatră; reşedinţa cnezială funcţionează între secolele XI-XIV d.Chr.).
Alte descoperiri. Între descoperirile mai vechi, rezultate în timpul săpăturilor din anii 1975-1976, au rezultat un mormânt din a doua vârstă a fierului de incineraţie, tumular, dacic şi o necropolă romană.
Tot aici se află şi altare romane şi urmele unei aşezări rurale romane.
Aici se află una dintre comunele vicinale capitalei Daciei.
4. Mine şi cariere.
a) În hotarul localităţii se află cariere romane de piatră.

Valea Sângeorgiului

1. Vestigii preistorice.
a) Punctul Botul Dealului sau Botul de Deal.
Din perimetrul localităţii provin fragmente ceramice Coţofeni.
b) Punctele Gorgona, Faţa şi Bercea.
În aceste puncte, situate pe Dealul Măgura, s-au descoperit materiale ceramice de tip Turdaş.
c) Punctul Dealul Dânarului.
Aici se află câţiva tumuli.
2. Mine şi cariere.
a) Punctul Dealul Gutunoiu sau Gugutoi.
În hotarul localităţii s-au descoperit urme arheologice într-o carieră de epocă romană, încă din secolul XIX d.Chr.
De aici provin inscripţii funerară şi cărămizi cu ştampile de producători particulari (acestea atestă existenţa unei importante aşezări rurale romane).
b) Cariera Valea Sângeorgiului.
Cariera se află în Munţii Poiana Ruscă, bazinul Mureşului, Valea Streiului.
Obiectivul a fost exploatat pentru extragerea calcarului în epoca romană.
3. Vestigii de epocă romană.
a) Punctele Dealul Gugutoi, Valea Bercean şi Berza. În aceste puncte din hotar se afla, în epoca romană, o importantă aşezare rurală.
Din cimitirul aşezării provin numeroase monumente sculpturale şi epigrafice.
b) Punctul Läurusca.
Din acest punct, în apropiere de Pârâul Läurusca, provin doi lei funerari romani.

Biserica Sfântul Gheorghe din Streisângeorgiu

Biserica Sf. Gheorghe din Streisângeorgiu. Pronaosul din secolul 18, înainte de demolare. Imagine din arhiva CMI, 1926.

Cunoscută ca fiind una dintre cele mai vechi construcții medievale de la noi din țară, Biserica Sfântul Gheorghe din Streisângeorgiu, aflată în localitatea omonimă, la marginea orașului Călan, constituie, alături de biserica din satul Strei și de băile romane Aquae, o atracție turistică de o deosebită importanță pentru această urbe, nu doar prin vechimea atestată, dar și prin arhitectura ei bine conservată, pictura valoroasă din trei perioade diferite: 1313-1314, 1409, 1743, cât și prin stilul arheologic.

Între anii 1975 - 1980 se fac cercetări intense asupra bisericii şi este declarată monument istoric, moment în care se hotărăşte şi revenirea la forma sa iniţială din perioada de început.

În anul 1377, avem să aflăm, biserica Sfântul Gheorghe se găsea aici cu forme romanice simplificate, cu fragmente de picturi murale interioare, din 1313-1314, executate de un anume zugrav Theofil, din inițiativa cnezului Bâlea[2], în 1409 biserica a fost reparată. Pictura a fost refacută și ea.[3]

Pictura și inscripția, apreciază Nicolae Iorga, „sunt refăcute, destul de grosolan. Un strat de fum acoperă zugrăveala nou întinsă peste vechea frescă pe care o reproduce."[4]

[2]Dan Ghinea, *Enciclopedia geografică a României*, Editura Enciclopedică, 2000. p.374.

[3]Dan Berindei, Virgil Cândea, *Istoria românilor*, Volumul 3, Academia Română. Secția de Științe Istorice și Arheologie, Editura Enciclopedică, 2001, p.618.

[4] Nicola Iorga, *Memoriile Secţiunii Istorice*. Seria III. Tom VI. Mem. 7, Editura Cultura Naționala, p. 1.

Se mai apreciază faptul că atenția acordată figurilor Sfinților Vasile cel Mare şi Nicolae evidențiază influențe bizantino-orientale care, prin intermediul Italiei meridionale, ar conduce spre Capadocia.[5]

Despre unele particularități iconografice, precum reprezentarea în altar a ctitorilor nobili în haine de ostaşi, Nicolae Iorga scria la începutul secolului XX:

"Într'un loc, la Streiu-Sîngiorz, ctitorii nobili apar, în haine de ostaşi, cu sabia dată de regele unguresc, în semn de supremă răsplată, la gît, iar, alături, femeia în port romanesc, cu catrinţă. Inscripţia e slavonă, din vremea „Craiului jicmon" (Sigismund), care el însuşi dădea diplome slavone, urmat fiind de Ioan Hunyadi pentru mănăstirea Tismana, aşa cum Miramurişenii boieri supt influenţa noii cancelarii slavone a Moldovei, dădeau pe la 1404 acte în aceiaşi limbiă . Nu e visibil că aceşti oameni, aceşti boieri veniau de dincoace de munte, cu toate mijloacele de osebire, de cari erau mîndri? Şi azi, nu e de aşteptat din aceleaşi părţi, unde sînt sate de cîte 6.000 de oameni, alte expansiuni?"[6]

> de caracter occidental. Într'un loc, la Streiu-Sîngiorz[1], ctitorii nobili apar, în haine de ostaşi, cu sabia dată de regele unguresc, în semn de supremă răsplată, la gît, iar, alături, femeia în port romănesc, cu catrință. Inscripția e slavonă, din vremea „Craiului Jicmon" (Sigismund), care el însuși dădea diplome slavone—urmat fiind de Ioan Hunyadi pentru mănăstirea Tismana, aşa cum Maramurășenii boieri supt influența noii cancelarii slavone a Moldovei, dădeau pe la 1404 acte în aceiași limbă[2]. Nu e visibil că acești oameni, acești boieri veniau de dincoace de munte, cu toate mijloacele de osebire, de cari erau mîndri?
> Și azi, nu e de așteptat din aceleași părți, unde sînt sate de cîte 6.000 de oameni, alte expansiuni?
> N. Iorga.

Asupra rolului pe care îl deţine biserica Sfântul Gheorghe din Streisângeorgiu au scris în descursul timpului numeroși oameni de cultură: istorici, scriitori sau jurnaliști, în publicații cu caracter academic, gen *Transilvania*, *History*, *Revista Istorică* sau *Revista de Istorie*, dar și în volume dedicate bisericilor din piatră de la noi din țară.

Trebuie să remarcăm activitatea institutelor de cercetare, inclusiv ale Academiei Române, prin implicarea unor nume cu rezonanță în cultura poporului român: profesori universitari, academicieni, tineri cercetători, ceea ce vine să întarească certitidinea valorii acestui tezaur pe care avem datoria morală să îl prețuim.

Cele mai însemnate studii pe marginea importanței lăcașului de cult sunt, în mod categoric, cele efectuate de Nicolae Iorga, la începutul secolului trecut, cât și cercetările arheologice efectuate de colectivul coordonat de istoricul Radu Popa, în anul 1975, anume: Gheorghe Mihăilă, Vasile Drăguţ, Şerban Popescu, Oliviu Boldura, Şerban Angelescu, Marius Rădulescu, Gabriela Mruczinschi, Ioana Popovici, M. Adam, Gheorghe Baltag, Victor Eskenasy, Adrian Andrei Rusu.

Cel din urmă, un apreciat arheolog și istoric medievist din România, profesor universitar, cercetător la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj, care funcționează în cadrul Academiei Române, la acel moment, 1975, cel mai tânăr participant în echipa de cercetare, arată și el faptul că „o mare parte din fresca altarului a fost curăţată în vederea valorificării şi conservării ei." Cu această ocazie s-a constatat existenţa, pe această frescă, a numeroase inscripţii şi desene incizate.[7]

A mai fost descoperită la acel moment pisania cea veche, de asemenea, cercetările au relevat faptul ca la construirea monumentului au fost folosite materiale romane: blocuri fasonate, monumente religioase ori funerare de piatră sau marmură, unele chiar și cu inscripții, piese arhitectonice de la edificii, cărămizi și țigle, toate luate din ruinele localități romane de odinioară, Aquae.[8]

Tot atunci au fost dezvelite 114 morminte, dintre care cel puţin 35 au fost datate în secolele XII-XIII. Alte șase au fost datate înaintea bisericii de zid și atribuite bisericii din lemn pe talpă de piatră ridicată în sec. XI și care a fost înlocuită pe la 1130-1140 cu biserica din zid amintită.[9]

Importanța majoră a contribuției adusă de către Radu Popa în cercetarea și valorificarea monumentului a fost evidențiată în zeci de publicații, volume și chiar cursuri universitare.

---

[5] Ion D. Ştefănescu, *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1973, pp. 71-75.

[6] Nicole Iorga în *Revista Istorică*, anul al XIV - lea, nr. 1-3/ianuarie-martie 1928, p. 8.

[7] Adrian Andrei Rusu, *Investigări ale culturii materiale medievale din Transilvania*, Editura Mega, 2008, p. 38.

[8] Ion Horațiu Crișan, *Origini*, Editura Albatros, 1977, p. 241.

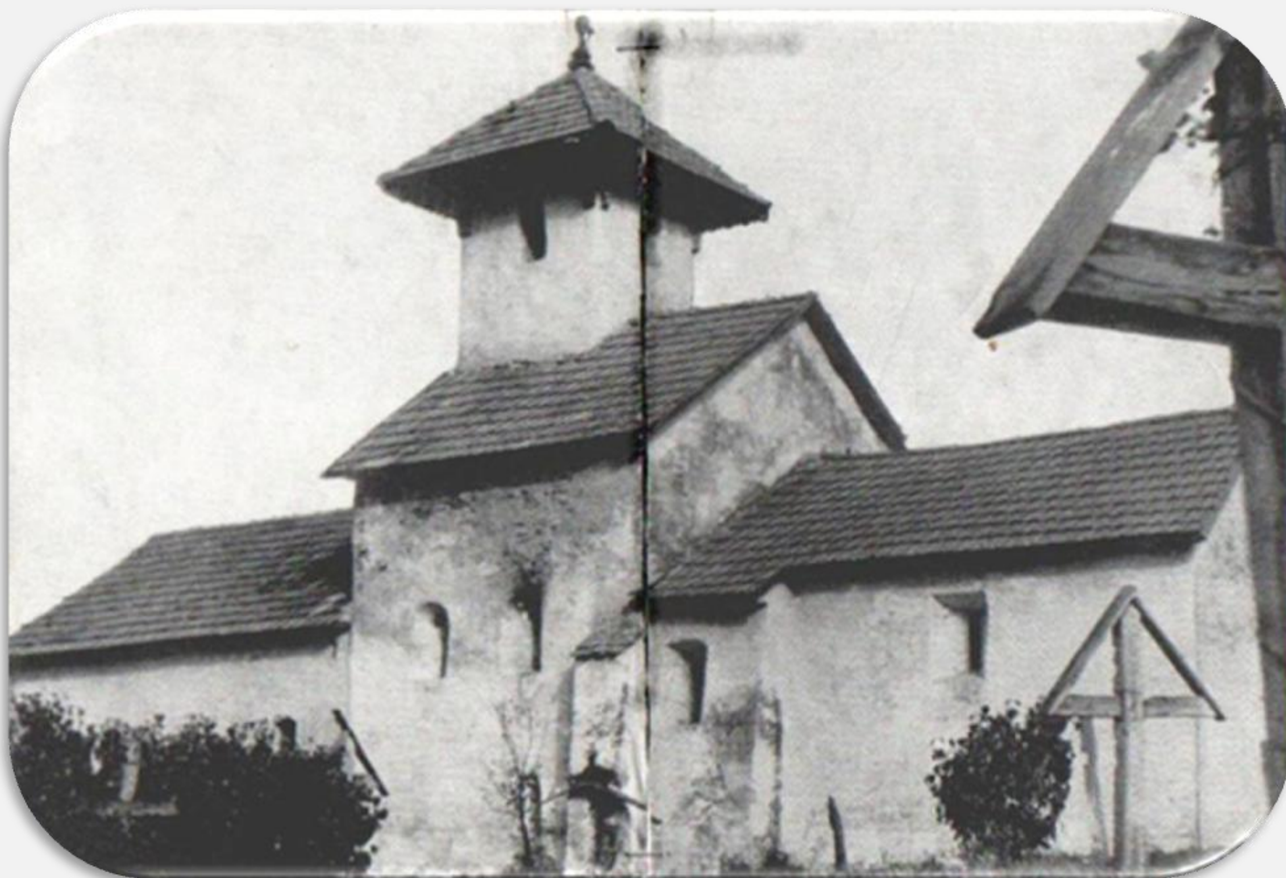
[9] Silviu Istrate Purece, Maria Crângaci Țiplic, *Prezența monedelor arpadiene în cimitirele din jurul bisericilor transilvănene* în *Transilvania*, nr. 4, 2014, p. 24.

Biserica din Streisângeorgiu, 1930.

Mijlocul secolului XX.

Biserica din Streisângeorgiu, anii 1970.

Anii 1980.

Anii 2000

Contribuția echipei de cercetători coordonată de către Radu Popa

În urmă cu patru decenii, 1975, o echipă de cercetători condusă de Radu Popa şi formată din: Gheorghe Mihăilă, Vasile Drăguţ, Şerban Popescu, Oliviu Boldura, Şerban Angelesc, Marius Rădulescu, Gabriela Mruczinschi, Ioana Popovici, M. Adam, Gheorghe Baltag, Victor Eskenasy, Adrian Andrei Rusu; tineri studenți, profesori universitari, muzeografi, pasionați de istorie, au efectuat cercetări arheologice în hotarul satului Streisângeorgiu, cercetări care aveau să aibă rezultate de importanță majoră pentru secolul XX. Se apreciază că aceea a fost una dintre cele mai performante împliniri ale „vechiului regim[10]".

Radu Popa a trecut în evidenţă istoriografia bisericii.

Fig. 3. Tabloul votiv și inscripția din 2 octombrie 1408 (Desen reprodus după Szendrei János, 1905).

STREISÎNGEORGIU. MĂRTURII DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ DIN SECOLELE XI-XIV ÎN SUDUL TRANSILVANIEI

RADU POPA

A trecut o jumătate de veac de cînd Nicolaie Iorga, printr-o comunicare prezentată la Academie și apoi publicată între Memoriile secțiunii istorice, scotea din anonimat o mică biserică românească de zid din părţile hunedorene, aceea de la Streisîngeorgiu [1], cu hramul Sfîntului Gheorghe. Monumentul se află la marginea terasei înalte de pe malul drept al Streiului, pe cursul inferior al rîului, la numai cca

Dar repictarea pisaniei, chiar dacă a putut modifica unele litere pe care zugravii din 1743 nu le-au înțeles, nu a alterat totuși nici numele personajelor și nici data consemnată de text. În acest sens, Nicolaie Iorga observa pe bună dreptate că jupanii Cîndreș și Lațco ne sînt cunoscuți și din documente contemporane pisaniei, invocînd trei diplome regale din anul 1404 printre care și aceea în

A urmat apoi contextualizarea istorică şi zonală, dar, mai ales, genealogiile ctitorilor menţionaţi în pisania cunoscută (1408), şi în izvoarele scrise publicate.[11]

S-a constatat, de asemenea, faptul că pronaosul a fost ridicat mai întâi din lemn, se apreciază că în secolul al XVIII-lea, apoi din piatră (aproximativ 1850).[12]

Relevanța arheologică a lăcașului de cult, în urma săpăturilor exhaustive, a făcut ca acesta să capete o atenție deosebită din partea membrilor exchipei de cercetare, dar și a multor alți numeroși pasionați de istorie, în urma publicării rezultatelor în *Revista Muzeelor şi Monumentelor. Monumente Istorice şi de Artă*, nr. 1, 1978.

Adrian Andrei Rusu, cercetător ştiinţific, apreciază faptul că .„(…..) uşor dezaxată la relaţia dintre altar şi navă, biserica de piatră s-a dovedit unitară din clipa iniţială de construcţie. Doar materialul de construcţie, respectiv spoliile romane aduse de la o *villa rustica* învecinată, au obligat naşterea planimetriei speciale.

Aceleaşi materiale romane au fost mai generoase decât s-a crezut iniţial. Au folosit şi pentru podire (o lespede decorată cu delfini) şi pentru mobilierul interior (jilţ dintr-un altar). Un „relief creştin" care prezintă un posibil arc frânt prelungit cu o cruce, a provocat cele

[10] *Streisângeorgiu. Remember*,www.medievistica.ro, accesat ultima dată în 02.08.2015 la adresa URL: http://www.medievistica.ro/texte/monumente/starile/Streisangeorgiu/streisangeorgiu.htm.
[11] Ibidem.
[12] Ibidem

mai multe semne de întrebare. Ele au rămas nerezolvate până astăzi (…..).”[13]

Principala descoperire a lui Radu Popa a fost însă pisania cea veche.

Aflăm, din descrierea aceluiaș cercetător istoric, Adrian Andrei Rusu, faptul că „(…..) Încercând să adapteze instalaţia improvizată de curent electric la nevoile de săpătură, istoricul a scos din peretele de est al altarului un cui masiv. În jurul lui a descoperit primele litere. A urmat apoi scoaterea la lumină a pisaniei datate în anii 1331-1314. Ea arăta că biserica, cu hramuri complicate, ale Sfântului Gheorghe, Maicii Domnului şi Tuturor Sfinţilor, a fost făcută pentru iertarea păcatelor lui Balea cneazul, a popii Naneş şi a zugravului Teofil.

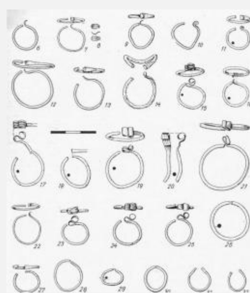

Dar, tot Radu Popa a observat imediat că stratul pisaniei de la 1313-1314, *nu era cel mai vechi*, ci *al doilea*. Primul, observat în alte sectoare (piciorul de nord al arcului de triumf), era puternic înnegrit de funingine şi prezenta litere chirilice grafitate (…..)”. [14]

„(…..) Investigarea necropolei a atras mai întâi atenţia asupra unui grup de circa şase morminte „mai vechi decât biserica”. Ele au fost asociate cu o biserică de lemn anterioară”. Pentru datarea lor a venit în ajutor o monedă găurită, emisă de către regele maghiar Bela al II-lea (1131-1141). Concluzia s-a formulat astfel: „biserica de lemn de la Streisângeorgiu a apărut înaintea mijlocului secolului al XII-lea”. Ca urmare, Radu Popa avea toate temeiurile să afirme: „la Streisângeorgiu ne aflăm în faţa celui mai vechi monument medieval sigur datat şi păstrat în picioare de pe întreg teritoriul ţării, monument care şi-a păstrat până astăzi destinaţia originară” (…..)”.[15]

O bună parte a inventarului funerar, diverse podoabe descoperite în morminte, indicau faptul că se utilizaseră „din plin” elemente aparţinătoare aşa-numitei „culturi Bjelo-Brdo”.

Se apreciază că ele ar fi fost aparţinătoare unor anumite populaţii slavo-maghiare

Descoperirea demonstra că „o asemenea exclusivitate nu se mai puatea susţine, românii fiind şi ei purtători ai aceloraşi elemente de cultură materială”.[16]

[13] Ibidem.

[14] Ibidem

[15] Ibidem.

[16] Ibidem.

CELE MAI VECHI INSCRIPŢII CUNOSCUTE ALE ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA (1313-1314 ŞI 1408, STREISÎNGEORGIU-ORAŞUL CĂLAN, JUDEŢUL HUNEDOARA)

G. MIHĂILĂ

Cercetările arheologice de o excepţională însemnătate întreprinse, începînd din vara anului 1975, de dr. Radu Popa şi colectivul său la biserica Sf. Gheorghe din Streisîngeorgiu, sub auspiciile Direcţiei Patrimoniului

reală a construirii bisericii cneziale (în acelaşi timp, şi necropolă) de la Streisîngeorgiu s-au dovedit a fi cele cîteva morminte de lîngă zidurile ei, care datează din secolele XII—XIII : în două dintre acestea au fost desco-

Membru în echipa de cercetare, Vasile Drăguţ s-a ocupat de peticele de frescă pe care arheologii şi restauratorii le-au scos la iveală. Pe lângă menţionarea unor sfinţi episcopi şi celor doi imenşi cai, aflaţi în altar, se reproduceau imaginile Judecăţii de Apoi de pe

peretele de vest a navei, cu Raiul

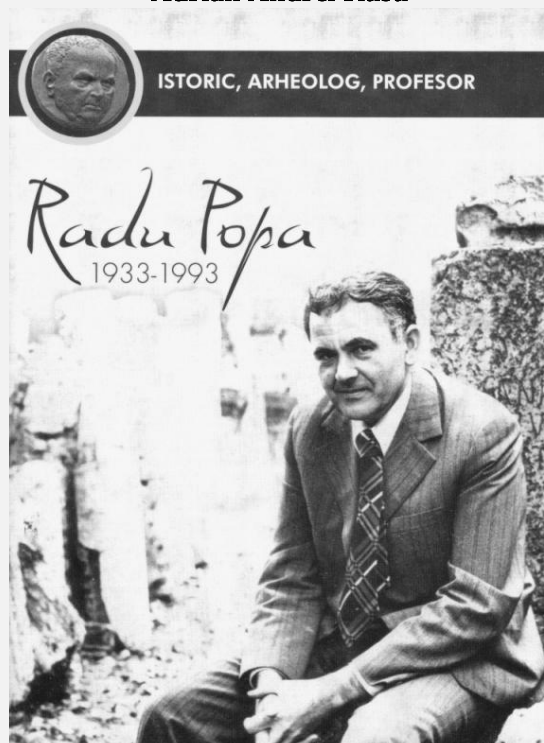

şi Iadul

„Îngemănarea influenţelor artistice din arta Bizanţului, cu cea a unor meşteri de influenţă occidental”, era principala concluzie formulată. „Veşmântul de frescă avea să rămână cel mai mult neglijat”, se mai apreciază în studiul efectuat cu patru decenii în urmă.

Adrian Andrei Rusu

Şerban Popescu-Dolj a efectuat un studiu de arhitectură, iar un grup de pictori restauratori, format din Oliviu Boldura, Şerban Angelescu, Marius Rădulescu, Gabriela Mruczinschi, a descris toate staturile picturale. Ioan Popovici şi M. Adam au produs primul studiu de antropologie. Gheorghe Baltag, aflăm, a prelucrat podoabele din jurul bisericii. Unele dintre ele aparţin epocilor mai noi , altele se remarcau prin aceia că erau de aur.

Victor Eskenasy a investigat vecinătăţile bisericii, reuşind să descopere o locuinţă pe care a legat-o de ctitorii bisericii.

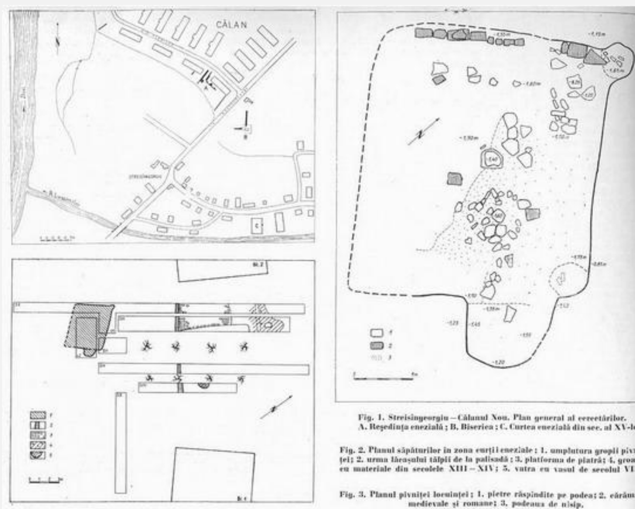

Fig. 1. Streisingeorgiu – Călanul Nou. Plan general al cercetărilor. A. Reşedinţa cnezială ; B. Biserica ; C. Curtea cnezială din sec. al XV-lea.

Fig. 2. Planul săpăturilor în zona curţii cneziale : 1. umplutura gropii pivniţei; 2. urma lăcaşului tălpii de la palisadă ; 3. platforma de piatră; 4. groapa cu materiale din secolele XIII – XIV; 5. vatra cu vasul de secolul VIII.

Fig. 3. Planul pivniţei locuinţei ; 1. pietre răspîndite pe podea; 2. cărămizi medievale şi romane; 3. podeaua de nisip.

REZULTATUL CERCETĂRILOR EFECTUATE ASUPRA PICTURILOR MEDIEVALE ROMÂNEŞTI DE LA STREISÎNGEORGIU

OLIVIU BOLDURA, ŞERBAN ANGELESCU, MARIUS RĂDULESCU, GABRIELA MRUCZINSCHI

Biserica din Streisingeorgiu, sat subordonat administrativ oraşului Călan (jud. Hunedoara), se înscrie în ansamblul vechilor ctitorii româneşti din Ţara Haţegului.

Cu ocazia cercetărilor arheologice a fost descoperită una din cele mai vechi picturi medievale româneşti, datată de inscripţia de pe peretele de est al altarului la anul 1313.

Înaintea descoperirii amintite, se cunoştea existenţa în monument a unor picturi mai recente. Astfel, pe peretele interior al turnului-clopotniţă din naos se află un tablou votiv a cărui pisanie aminteşte de ctitoria de la

de pictură, cît şi asupra unor faze intermediare (văruieli, tencuieli de reparaţie, zugrăveli). Sîntem în măsură să prezentăm un calendar al evenimentelor mai importante din istoria decorării monumentului :

1) **Înainte de 1313** – strat de tencuială aplicat direct pe zidărie.

Acesta are un aspect rugos, cu frecvente neregularităţi ale suprafeţei ; se compune din var şi nisip, 60% de granulaţie mare, şi este acoperit cu un strat subţire de var.

REZULTATELE CERCETĂRILOR DE ARHITECTURĂ LA BISERICA DIN STREISÎNGEORGIU — JUDEȚUL HUNEDOARA

Arh. Ș. POPESCU-DOLJ

Începute odată cu prima campanie de săpături arheologice din vara anului 1975, cercetările de arhitectură s-au continuat pînă în toamna anului 1977. Datorită valorii excepționale a frescelor interioare, aceste cercetări au avut un ritm susținut de abia la sfirșitul anului 1976, după terminarea unei construcții provizorii de prote-

fiind profilat), blocuri ce provin din construcții romane și care au fost puse în operă fără modificări. Peste soclu, zidurile sînt alcătuite din unul pînă la maximum trei rînduri de blocuri de piatră de aceeași proveniență. În continuare, pereții sînt din zidărie de cărămidă produsă local. Corespunzător arcului-dublou interior din naos, pe zidurile de

CONSIDERAȚII ASUPRA STRUCTURII ANTROPOLOGICE A POPULAȚIEI DESCOPERITE ÎN NECROPOLA MEDIEVALĂ DE LA STREISÎNGEORGIU

IOANA POPOVICI, M. ADAM

Observații antropologice. Săpăturile arheologice de la Streisîngeorgiu au scos la iveală 114 morminte în cimitirul din preajma bisericii, cimitir estimat la peste 1 000 de morminte pentru durata de timp cuprinsă între secolele XI și XVIII.

Datorită condițiilor nefavorabile de sol, din cele 114

raport cu calota. Asemănare cu M_2 Strei (sec. XV—XVI) și M_{16} Cuhea (sec. XIV).

M_{26}. Cîteva resturi osoase, puțin semnificative ale unui bărbat adult căruia i s-a putut totuși calcula talia la 166,8 cm.

M_{27}. Fragmente de calotă (lungă, cu frunte bombată

PODOABE DIN SECOLELE XIV-XVIII DIN INVENTARUL NECROPOLELOR DE LA STREISÎNGEORGIU ȘI STREI — JUDEȚUL HUNEDOARA

GHEORGHE BALTAG

Podoabele descoperite ca inventar funerar, cu prilejul cercetării arheologice a unor necropole, fac parte dintre materialele cele mai importante și mai semnificative pentru datarea și interpretarea istorică a respectivelor complexe. Piesele pe care le prezentăm aici provin în principal din necropola situată în jurul bisericii cu hramul Sf. Gheorghe din Streisîngeorgiu, cercetată în anii 1975 —

simple radiare. Șiruri de incizii în unghi ascuțit sau drepte pe părțile superioare, vizibile, ale verigii, pînă în dreptul unei ușoare lățiri, cu rost decorativ, a acesteia. Placa are diametrul de 9 mm, lățimea verigii ajunge pînă la 5 mm iar diametrul ei este de 20 mm. Prin simplitatea tehnicii de execuție și a decorului, inelul își găsește numeroase analogii într-o epocă timpurie [7]. Datează probabil

Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Strei

Construită la sfârșitul secolului al XIII-le, începutul secolului al XIV-lea, biserica din satul Strei, al doilea lăcaș de cult ca importanță majoră din zona Călan, este un monument de arhitectură veche transilvană în stil romano-gotic. Se cunoaște faptul că este construită din piatră brută pe ruinele unei așezări romane de tip villa rustică, ale cărei anexe sunt vizibile și azi.

Biserica a fost mai întâi ortodoxă, apoi catolică, ca mai târziu, în secolul al XVI-lea, să tracă la reformați (calviniști). Biserica a redevenit ortodoxă în secolul al XVIII-lea.

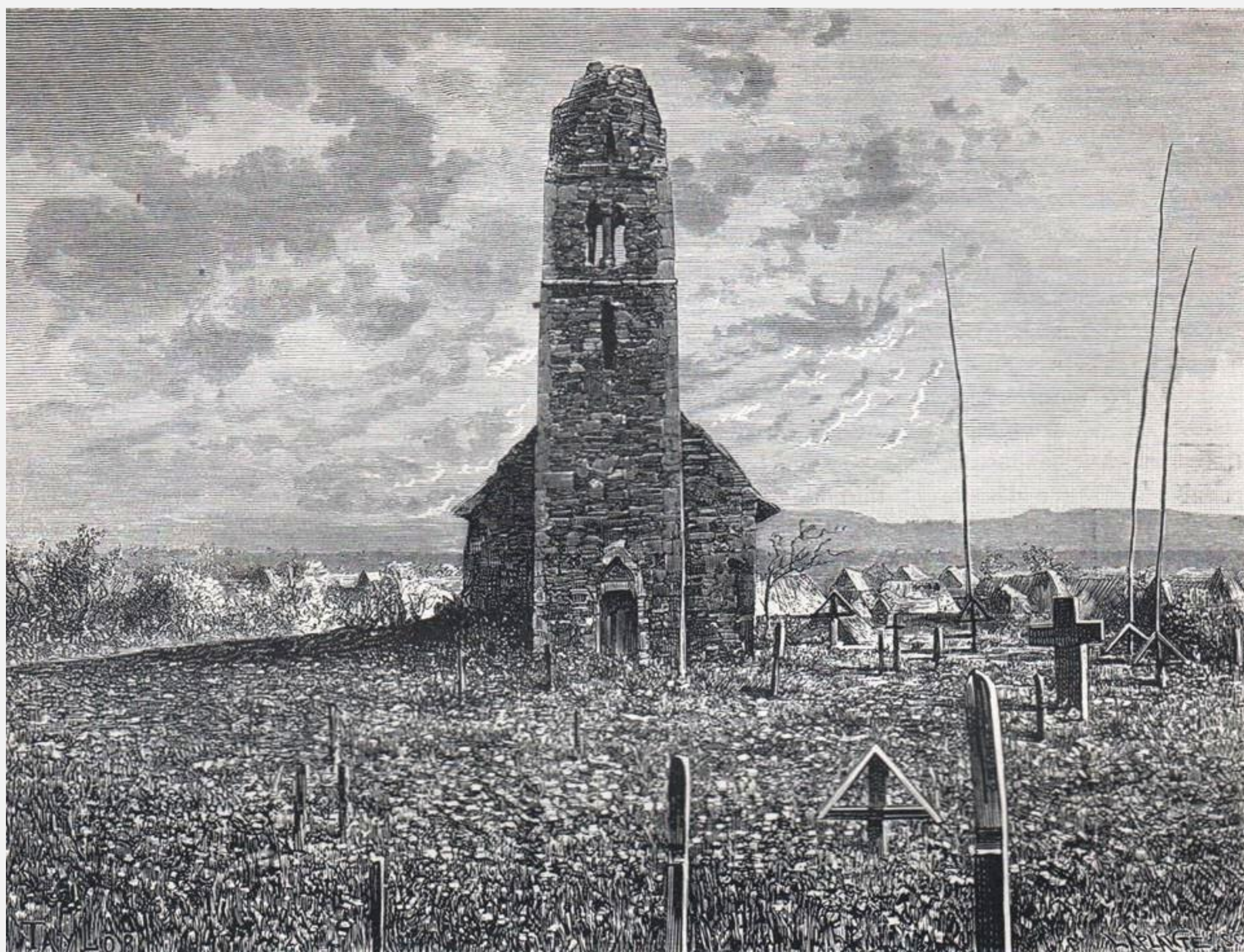

Foto: Vedere din secolul XVIII, anul 1874.

Streiul, cunoscut ca sit arheologic, a fost investigat in doua campanii, intre anii 1969-1970, cu prilejul restaurarii monumentului istoric, de catre Radu Popa si Gheorghe Lazin. Cu această ocazie, în cursul sapaturilor efectuate in jurul bisericii, au fost descoperite 48 de morminte. Cercetarile arheologice efectuate aici au mai evidentiat și faptul ca cimitirul satului si Biserica Strei suprapun o "villa rustica" de factura romana.

Un grup de cercetători, format din Dr. Adriana Pescaru (Muzeul C. D. R. Deva), responsabil de şantier Drd. Nicolae Cătălin Rişcuţa (Muzeul C. D. R. Deva), Drd. Iosif Vasile Ferencz (Muzeul C. D. R. Deva), membrii în colectiv. Arătau faptul că: „Apariţia unei lespezi de piatră la cca. 2,1 m distanţă de pragul intrării de pe latura sudică a bisericii, ne-a determinat să trasăm o casetă cu dimensiunile de 3 x 1,7 m, pentru a cerceta acest mormânt. Săpătura a scos la iveală trei schelete. Numai unul dintre ele, cel a cărui mormânt fusese

acoperit cu lespedea amintită, avea ca inventar, pe degetul inelar al mâinii drepte o verigă din argint. Din păcate însă, el nu reprezintă un element de datare.

În momentul amenajării pantei necesare scurgerii apei, în apropierea colţului nord-estic al altarului bisericii, a ieşit la iveală o aglomerare de pietre, pentru cercetarea căreia a fost trasată o suprafaţă cu dimensiunile de 7,5 x 9 x 10 x 8 m. Ea a fost delimitată spre N de canalul pentru colectarea apelor, existent încă din anul 1970, al cărui duct este sinuos. Latura vestică pornea din dreptul colţului navei şi întâlnea canalul menţionat. La S, marginea suprafeţei pornea de la 0,5 m de colţul nord-estic al altarului.

Odată cu excavarea primului strat, cel vegetal, a apărut un nivel de dărâmătură care cuprindea atât piatră cât şi numeroase cărămizi, precum şi material tegular roman. Odată cu îndepărtarea dărâmăturii a fost scos în evidenţă zidul unei clădiri. El a fost construit pe o fundaţie din piatră de râu, nelegată cu mortar, ci numai cu pământ bătut. Elevaţia era realizată din doi paramenţi, alcătuiţi din piatră nefasonată, sau fasonată sumar şi un miez din piatră de râu. Elevaţia era prinsă cu mortar. La realizarea acestui zid a fost folosită aceeaşi tehnică ca şi la ridicarea acelui pronaos ataşat bisericii la V de turnul acesteia.

Pentru a ne edifica în privinţa ductului zidului spre sud, am trasat o secţiune, notată S1, cu dimensiunile de 6,5 x 1,5 m, pornind de la axul altarului, lăsând un martor de 0,6 m. Şi în această secţiune a fost surprinsă acea dărâmătură, însă pe o suprafaţă de cca. 1 x 4 m, ea a fost demontată în cursul unei săpături arheologice anterioare.

În interiorul altarului capelei reformate al cărei duct a fost evidenţiat în urma săpăturilor din anii 1969 - 1970 am efectuat o altă casetă C2, în care a fost descoperit un mormânt fără inventar. La adâncimea de -1,8 m a fost surprins un complex conţinând puţine fragmente ceramice databile în perioada de tranziţie de la eneolitic la epoca bronzului. Complexul, poate fi marginea unei locuinţe de tipul celor adâncite ce cobora până la -1,8 m.

Imediat sub nivelul de dărâmătură menţionat anterior au început să apară morminte. Dintre ele, doar puţine au avut obiecte de inventar. Şase aveau monede, dintre care cele mai vechi sunt datate în secolul al XVI-lea. În total au fost descoperite 48 morminte."[17]

[17] *Cronica cercetărilor arheologice din România*. Dr. Adriana Pescaru (Muzeul C. D. R. Deva), responsabil de şantier Drd. Nicolae Cătălin Rişcuţa (Muzeul C. D. R. Deva), Drd. Iosif Vasile Ferencz (Muzeul C. D. R. Deva), membrii în colectiv. 2000.

Aron Densușianu (născut Aron Pop), din familia nobiliară transilvană Pop de Haţeg, istoric, poet şi folclorist român, profesor de literatură la Universitatea din Iași, din anul 1877 membru corespondent al Academiei Române, descria, cu mai bine de un secol în urmă, într-un limbaj plastică, în paginile revistei *Familia*, din Oradea: „Biserica din satul Strei, prin care tocmai treceam, ne ocupă atenţiunea şi mai scutură de pe noi aerul molatic al somnului, care ne apăsa cu greutatea plumbului. Lăsăm trăsura în drum şi pe o uliţă, mai nămoloasă decât malurile Nilului după ce s-a retras în albie, suim la biserică, care se afla în marginea satului, pe un deluşor. În câteva momente eram înconjuraţi de popor. Examinarăm mai întâi exteriorul bisericii.

Nu aflarăm nimic memorabil decât o inscripţiune la rădăcina turnului. Literele sunt şterse; din cât puturăm descifra, aflarăm că este un epitaf. Intrarăm în biserică. Interiorul corespundea perfect exteriorului. Peste tot dezolaţiune. Un unchiaş de care nu-mi venea a crede să fi avut vreodată păr negru, atât îl albise mulţimea anilor – stă lipit departe şi rezemat cu capul peste mâini pe un baltag. Îl întreb să ne spună ceva despre această biserică. Din moşi şi strămoşi am pomenit-o cum o vezi, zise unchiaşul" [18]

Foto: Biserica din satul Strei, 1930.

[18] Aron Densușianu, *Suveniri și impresiuni de călatorie,* în *Familia*, nr. 13, octombrie 1865, p. 160.

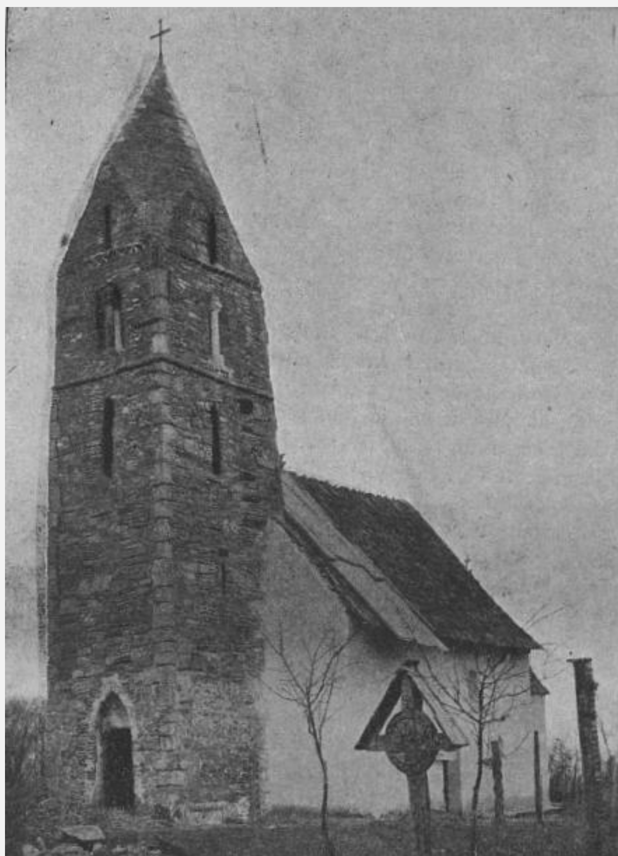
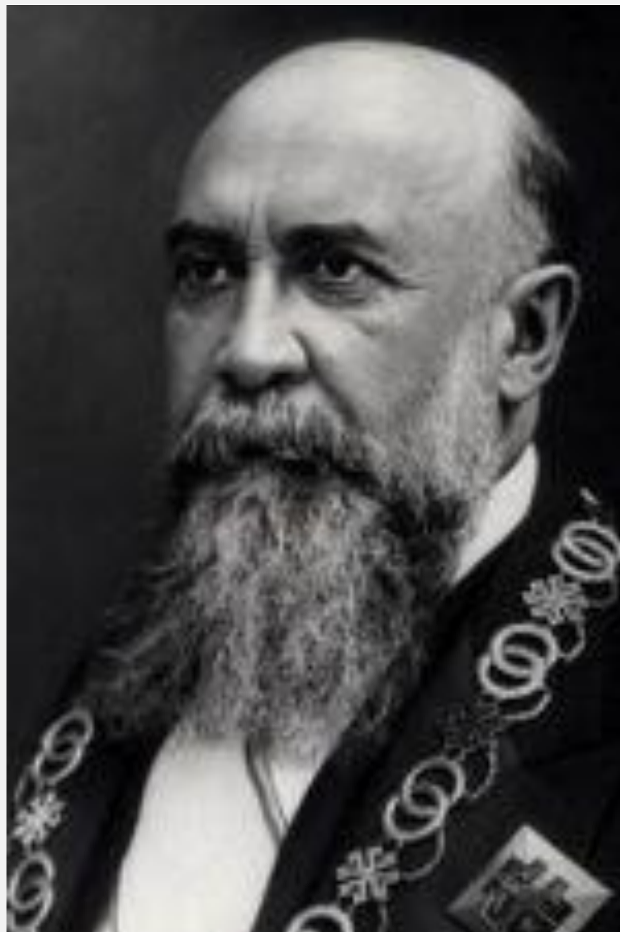

Foto: Biserica din satul Strei, 1930.

Foto: Biserica din satul Strei, 1940.

Nicolae Iorga; istoric, critic literar, documentarist, dramaturg, poet, enciclopedist, memorialist, ministru,

parlamentar, prim-ministru, profesor universitar și academician român, amintea la rândul său despre localitatea Strei și biserica amintită: „(......) Acum înălțimile sînt la dreapta, unde Sân-Craiu înșiră lângă o linie de arbori coperemintele-i de stuf. Lângă el e Călanul Mic, iar cel Mare e pe marginea drumului chiar. Pe un tăpșan de pietroaie negre fumegă coşurile înalte deasupra lungilor clădiri din lemn unde se alege și se lucrează fierul scos din acest pământ care nu dă numai holde. Încă de pe vremea romanilor s-ar fi lucrat aicea, și se arată săpăturile adânci făcute de dînșii. Casele frumoase ale şefilor de lucrători de astăzi îți stau în cale. De la această muncă bine răsplătită treci de-a dreptul la pacea săracă a vechiului sat Streiul. În vârful unui suiş se află biserica, de o formă ciudată, mică, joasă întunecoasă, cu câteva ferestruici neorînduite. Era să se dărâme, mai ales după un foc care i-a ars cărțile, așa încît acum repară statul, care înțelege de altfel foarte puțin rostul bisericilor noastre, a oprit orice schimbare, așa încît mai poți vedea sfinții cari, în linii slabe, cu culori șterse, acopăr păreții: zugrăveala nu poate fi însă

mai veche decît veacul al XVII-lea, cel mult al XVI-lea. Meșteri cari lucrează sunt mai mult unguri, dar eu găsesc un sătean care cu multă bucurie mă duce la casa crîsnicului, păstrătorul cărților rămase. El locuiește o casă cu două încăperi și cu podul plin de porumbei, în fața crîșmei evreului care și-a zugrăvit deasupra ușii steaua legii sale. Omul nostru e foarte prietenos, și nevasta lui, încă tînără, rîde, întruna și e foarte bucurasa că poate fi de ajutor unui "domn" venit de așa departe. Portul bărbătesc e aici întrucîtva altul decât pe Murăș: pălăriuța rotundă, pantaloni umflați și un pieptar albastru. Femeile se îmbracă numai în stofe proaste de la oraș. Și fața e deosebită. Am văzut la începutul drumului prin valea Streiului cîțiva bălani uscați și cu fața stropită de pistruie. Dar cei mai mulți săteni au obrazul rotund, umflat, foarte oacheș, cu mustăți subțiri pe care le poartă plecate în jos. Bisericește, Streiul se ține de marele sat Rușii, care vine îndată, cu o biserică înaltă, mai nouă. Îi urmează cele doua Bretii, ungurească și romăească, după neamul domnilor de pământ. Aceștia sînt astăzi doi unguri (unul deputat, contele Toroczkay) și un armean. O parte dintre locuitori sunt locuitri, aduși de propietarii din vremuri (....)"[19]

Foto: Biserica din satul Strei, a doua jumătate a secolului XX.

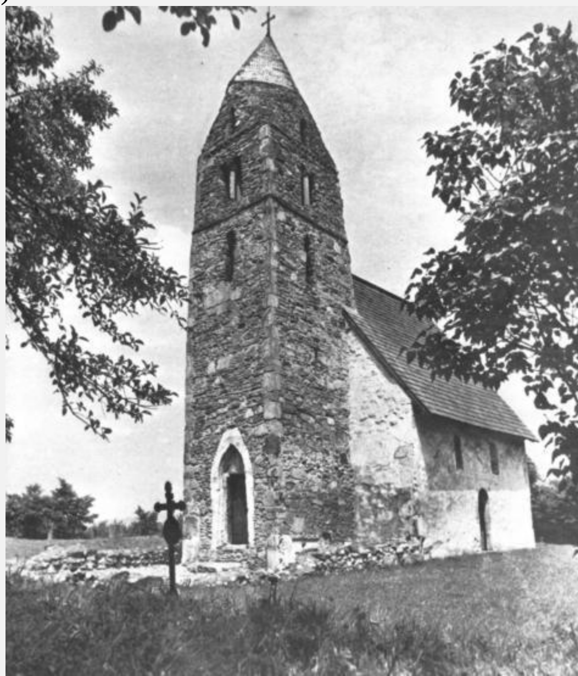

Foto: Biserica din satul Strei, a doua jumătate a secolului XX, 1970.

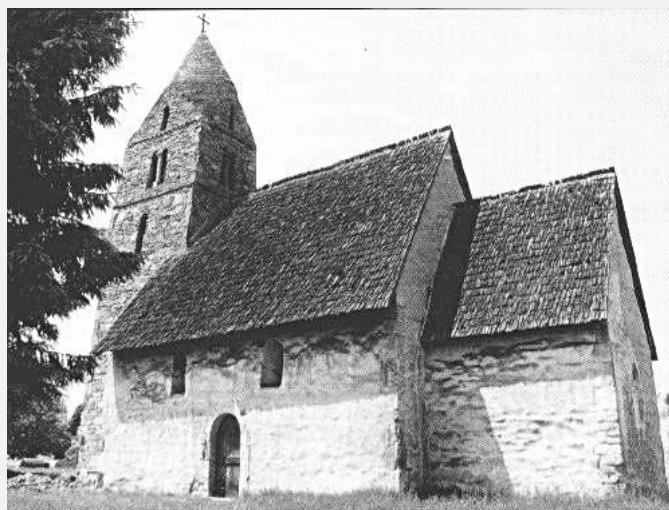

Foto: Biserica din satul Strei, sfârșitul secolului al XX-lea.

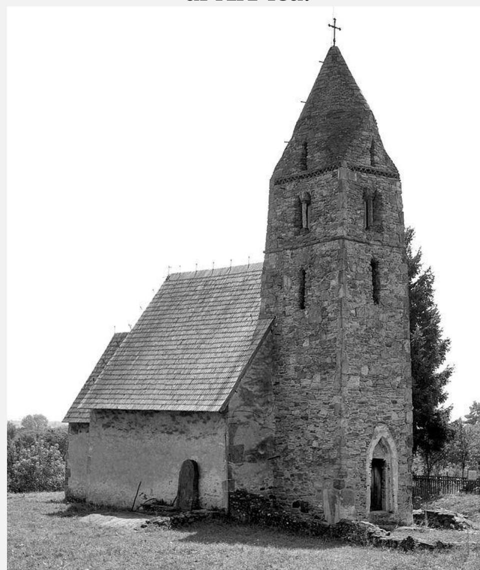

Foto: Biserica din satul Strei, anii 2000.

[19] Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, volumul I. Editura Minerva, 1906, pp. 269 - 270.

Unul dintre izvoarele istorice de o importanță majoră, datat din anul 1775 şi care aparţine baronului

Foto: Biserica din Strei – Începutul secolului XXI

Joseph von Hohenhausen, care a vizitat ţinuturile Hunedoarei în anul 1773, însoţindu-l pe împăratul Iosif al doilea al Austriei în prima sa vizită în Transilvania, îl constituie volumul de însemnări *Antichitățile Daciei în Transilvania de astăzi. Din timpurile când această ţară frumoasă era stăpânită de roman*i, volum păstrat în colecția Muzeului Civilizaţiei Dacice şi Romane din Deva.

Cu referință la biserica monument istoric din satul Strei, acesta descrie: „Aici se poate vedea stela funerară de la temelie, cu cele două chipuri romane, în stare de doliu, sprijinte pe două toiege ciobăneşti, săpate în piatră de o parte şi de alta a inscripţiei. Cele două persoane de pe piatra de mormânt a Aureliei Lucilla, care stau rezemate, le-am considerat la început ca fiind simboluri ale morţii şi ale somnului. Este cunoscut că aceste modele erau obişnuite pe pietrele de mormânt romane. S-a dovedit că romanii erau obişnuiţi să personifice somnul şi moartea sub chipul a două genii, spirite sau zei, care erau înzestrate şi cu toate farmecele tinerilor. Toiegele lor sunt făcute întru totul după modelul bâtelor ciobăneşti încovoiate, care se pot vedea încă şi astăzi la poporul de ţară al valahilor. Chiar şi îmbrăcămintea de astăzi este aproape aceeaşi cu care apar şi cele două persoane în doliu. Cămaşa ajunge până la jumătatea coapselor, peste care ei trag un laibăr scurt, mult mai scurt decât cămaşa. Bătrânii se înfăşoară într-o mantie şi-şi întreţin bărbile la fel cu ale celor care se pot vedea pe piterele funerare. Aceste două stele funerare ne arată pe de o parte cât de puţin s-au schimbat locuitorii de azi ai acestori ţinuturi faţă de strămoşii lor de odinioară. Pe de altă parte, ele ne arată că aceste două chipuri prezentate nu însemnează altceva decât amărăciunea poporului”.

Pictura interioară

Picturile bisericii reprezinta unul din cele mai vechi si pretioase ansambluri de pictura medievala menita sa impodobeasca un monument romanesc. Se crede ca lucrarea picturii din Strei se datoreaza unui intreg grup de pictori si nu unuia singur, insa maestrul principal care a decorat monumentul a fost, potrivit inscriptiei alaturate portretului sau: "Grozie, fiul mesterului Ioanis, a pictat biserica".

Băile romane Aquae

În anul 1999, colectivul Muzeului din Deva a efectuat lucrări de cercetare arheologică în zona complexului de agrement Călan - Băi, antica aşezare Aquae. Localitatea rurală romană şi staţiunea cu ape calde, aflată în lunca Streiului (anticul Sargeția).

Foto: Bazinul roman – 1950.

Numele roman Aquae, Pagus, Aquensis era dat după izvoarele cu apă termală şi se întindea pe o zonă vastă ce cuprinde astăzi oraşul Călan şi localităţile învecinate (Călanul Mic, Sântămăria de Piatră şi Călan Băi).

Dezvoltarea deosebită a localităţii în perioada antică, se datorează, apreciază numeroşi istorici, în primul rând izvoarelor cu apă caldă, dar şi importanţei agricole - lunca fertilă a Streiului.

Materialul arheologic descoperit aici, cu ocazia lucrărilor agricole, foraje geologice sau amenajări gospodăreşti, constă din coloane ce au aparţinut unor edificii, piese sculpturale, epigrafe, tegulae cu paviment şi din ziduri, ţigle - unele cu ştampila Legiunii XIII Gemina, numeroase monede.

Din vechile thermae s-au mai păstrat doar bazinul cioplit în stâncă şi care a fost utilizat de locuitorii din împrejurimi până în zilele noastre, bazin ce a făcut obiectul cercetării arheologice din anul 1995.

Unul dintre rezultate a fost acela că: „Din cauza poluării cu funingine, provenită de la Combinatul siderurgic aflat în vecinătate, băile au fost abandonate ca loc de tratament şi s-a încercat amenajarea bazinului ca siloz pentru depozitarea cartofilor. Aceste lucrări au implicat umplerea până la un anumit nivel a bazinului cu nisip, pietriş de râu şi piatră. Lucrările de cercetare au avut două etape distincte: a) degajarea materialului de umplutură şi verificarea arheologică a părţii antice din fundul bazinului, şi b) cercetarea părţii exterioare de pe partea mamelonului. a) Bazinul cioplit în stâncă are o formă uşor ovală prevăzut în partea de nord cu un canal de scurgere pentru apele reziduale. Dimensiunile

bazinului în punctele maxime sunt de 7 x 14 m şi adâncimea de aproximativ 3,60 - 4 m. Din cauza intervenţiilor deja amintite din perioada modernă, stânca de pe fundul bazinului a fost sfărâmată în proporţie de două treimi. Porţiunea neafectată ne-a ajutat să stabilim forma iniţială a bazinului, modul lui de amenajare şi adâncimea apei (1,20 m) în perioada antică.

Foto: Bazinul roman – 1970.

Canalul de scurgere are o formă uşor sinuoasă cu o lăţime de aproximativ 1 m şi este prevăzut cu lăcaşe ce ghidau stăvilare de reglare a nivelului apei în bazin. În partea de ieşire a apei din bazin a funcţionat un stăvilar, iar la extremitatea nordică a canalului, unde mamelonul stâncos se contopeşte cu platforma de pe care acesta se înalţă, am mai observat, încă două urme de stăvilar. Primul lăcaş uzat a fost înlocuit de un al doilea.

Ansamblul bazin - canal, datorită formei lor păstrate în timp, au determinat localizarea lui sub denumirea de "Lingura romană". b) În partea exterioară a bazinului, pe panta acestuia, în partea de sud-vest, a fost trasată o secţiune (S1) în lungime de 28 m şi lată de 2 m. Materialul arheologic rezultat, constă din fragmente mărunte de ceramică feudală utilitară, aflate în poziţii secundare, ceea ce ne face să credem că în zonă a avut loc o intervenţie de umplere a nivelelor, în perioada post romană. Inventarul mobil de epocă romană este nereprezentativ. El constă din câteva fragmente de fructieră şi vase de uz curent, toate descoperite pe pante sau la baza mamelonului”.[20]

Foto: Complexul Aquae Călan – 1970.

[20] Cronica cercetărilor arheologice din România. Adriana Rusu, Eugen Pescaru (MCDR Deva), 1995.

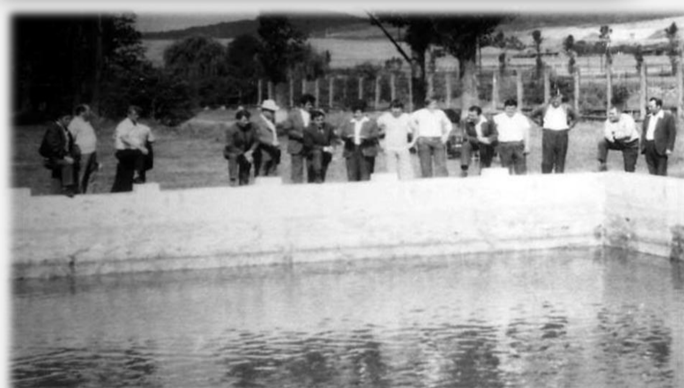

Foto: Compleexul Aquae Călan – anii 1970

Referințe în presă (sfarșitul secolului XIX, începutul secolului XX)

La începutul secolului XX, Silvestru Moldovan (n. 1861, Agârbiciu, judeţul Cluj - d. 1915), istoric şi ziarist român, între 1885-1887 profesor la gimnaziul românesc din Braşov, cu o bogată activitate gazetărească la reviste sau ziare ca: *Gazeta Transilvaniei, Transilvania, Tribuna Foaia Poporului sau Buletinul Societăţii Geografice*, unde a semnat diferite articole și studii de specialitate, în articolul, «„Din „Ţara noastră” », publicat în ziarul Unirea, scria despre importanța izvoarelor romane Ad aquas.

„Mai în jos lângă Streiu să află Călanul, loc de scaldă cu isvoare calde. Acestea au fost cunoscute şi romanilor şi locul se numea, Ad aquas (la ape). Ei au scobit aici într-o stâncă un basin (groapă) rotunjor, în forma unei linguri, în lungime de 4 5 şi in lăţime de 4 5 şi în lăţime de 3 0 urme, cu pireţi cam de 1 8 arme de adânci. Forma lui se cunoaşte şi acum, precum şi scocul, tăiat în stâncă, care conduce din el afară. În acest basin erau întocmite scaldele romane; în fundul lui isvoreşte un izvor de apă caldă.

Vorba din bătrâni ne spune, ca acest basin a fost făcut de o fată de uriaş, într-o singură zi, pe când alte două surori ale ei au zidit tot în aceea zi două cetăţi: una cetatea Devei şi cealaltă cetatea de la Uroiu. Scaldele de azi se află în depărtare de câţiva metri de la aceasta stâncă, iar scornitura, vechea scaldă romană, este ,părăsită.

La Călan, pe locul vechiului „Ad aquas” s-au aflat mai multe lucruri vechi de pe vremea romanilor, precum pietre cu inscripţii romane, bani etc. O astfel de piatră veche, cu inscripţie (Genio pagi aquensis etc.) se află în altarul bisericii române din Călan.” [21]

FOIŢA.

Din „Ţara noastră“

De † Silvestru Moldovan.

(Continuare.)

La Petros Streiul ese dintre dealuri şi spală marginea de meazănoapte-răsărit a Vălei Haţegului. De aci în jos el este însoţit până la Murăş de calea ferată, ce vine din valea Jiiurilor peste Dealul-Babei. Ţinutul până pe la Puiu este muntos-stâncos. Ici-colo stânci de forme curioase ne atrag privirea. Astfel este Măgura-Barului cu stânci în formă de vechi ruine, apoi între altele o stâncă rotundă şi singuratică din jos de Puiu, la Băieşti, care pentru forma ei se numeşte Stogul Dracului. Privirea pe aici ne este mărginită de dealurile, ce hotăresc valea spre miazăzi, aşa că numai ici-colea, pe câte o vale laterală, ni-se deschide privelişte mai depărtată spre Rătezat. Cu cât înaintăm însă la vale cu atât cercul vederii ni se lărgeştă şi pe la Sub-Cetate, unde am amintit că să află staţiunea Haţegului, avem una din cele mai încântătoare priviri, cu deosebire de pe vârful stâncei Orlea. Privirea de aici ne pătrunde atât spre sud în Valea Haţegului şi asupra Rătezatului, cât şi spre nord, pe valea Streiului în jos. Pe Orlea ce află un turn vechiu, părăsit, pe care călătorul îl zăreşte din depărtare, ca pe o sentinelă.

El este zidit din piatră de stâncă şi astfel închegat, încât să pare a fi crescut din pământ. El este rămas de pe vremea Dacilor şi să numeşte „Turnul lui Vecel“, după numele lui Bicil sau Bicul, care a fost un fruntaş dac şi om încrezut al lui Decebal.

Streiul, după ce adună apa râuleţelor din Valea Haţegului, curge spre miazănoapte, prin o vale lată, mărginită de dealuri păduroasă, în sinul cărora se află multă piatră de fer.

In stânga între dealuri se află, la satul Silvaşul de sus, pe dealul Crucea Prislopului o veche mănăstire românească, întemeiată între anii 1560—1580 de fica lui Moise-Vodă, domnitorul Munteniei, cu numele Safira, care se află înmormântată aici.

Acum mănăstirea este în stare decăzută *) dar odinioară a fost vestită, căci în veacul al XVII-lea să afla în ea scaun de episcopie, atârnătoare de metropolia de Alba-Iulia.

Mai în jos lângă Streiu să află *Călanul* loc de scaldă cu isvoare calde. Aceste au fost cunoscute şi romanilor şi locul se numia „Ad aquas“ (la ape). Ei au scobit aici într'o stâncă un basin (groapă) rotunjor, în forma unei linguri, în lungime de 45 şi în lăţime de 45 şi în lăţime de 30 urme, cu păreţi cam de 18 urme de adânci. Forma lui se cunoaşte şi acum, precum şi scocul, tăiat în stâncă, care conduce din el afară. In acest basin erău întocmite scaldele romane; în fundul lui isvoreşte un isvor de apă caldă.

Vorba din bătrâni ne spune, că acest basin a fost făcut de o fată de uriaş, într'o singură zi, pe când alte două surori ale ei au zidit tot în aceea zi două cetăţi: una cetatea Devei şi ceealaltă cetatea dela Uroiu.

Scaldele de azi se află în depărtare de căţi-va metri de la aceasta stâncă, iar scorbitura, vechea scaldă romană, este părăsită şi se foloseşte vara de topilă de cânepă.

La Călan, pe locul vechiului „Ad aquas“ s'au aflat mai multe lucruri vechi de pe vremea romanilor, precum petri cu inscripţii romane, bani etc. O astfel de piatră veche, cu inscripţie (Genio pagi aquensis etc.) se află în altarul bisericii române din Călan.

(Va urma.)

*) Mănăstirea s'a reactivat şi azi prosperează. Red.

[21] Silvestru Moldovan, *Din „Ţara noastră”*, în *Unirea*, anul XXV. Blaj, Joi 17 Iunie 1915, numărul 59, p.2.

Informațiile din articol le-a publicat inițial în revista *Transilvania* din 15 decembrie 1892. [22]

TRANSILVANIA

FÓIA ASOCIAȚIUNEĬ TRANSILVANE PENTRU LITERATURA ROMANĂ ȘI CULTURA POPORULUĬ ROMÂNŬ.

Nrulŭ 12. SIBIIŬ, 15 DECEMBRE 1892. Anulŭ XXIII.

APELE NÓSTRE.

Disertațiune de Silvestru Moldovanŭ, ținută în ședința I-a a „Asociațiuneĭ transilvane" la 15/27 Augustŭ a. c. în Sibiiŭ.

(Urmare și fine).

Pe Streiŭ în josŭ se află Călanulŭ, cu isvóre minerale calde. Aceste aŭ fostŭ cunoscute și Romanilorŭ și eraŭ numite „Ad Aquas". Eĭ aŭ scobitŭ aicĭ într'o stâncă unŭ basinŭ ovalŭ, în forma uneĭ lingure, cu păreţĭ cam de 18 urme de afundĭ, unde aŭ întocmitŭ scalde; acéstă scobitură în stâncă se vede și pănă adĭ, ear tradiția ne spune, că arŭ fi fostŭ scobită de o fată de uriașŭ, într'o singură di, aducêndu-o în legătură cu cetatea Deveĭ și a Uroiuluĭ.

Se spune, că în alvia Streiuluĭ și-arŭ fi ascunsŭ Decebalŭ comorile, într'o grópă cu boltitură, preste care a lăsatŭ sĕ curgă apa, nesciindŭ nime despre acestŭ lucru, decâtŭ unŭ omŭ fidelŭ alŭ seu cu numele Biculus séŭ Bicilis, dela care și-arŭ avé numele și turnulŭ de pe Orlea. Se spune apoĭ, că după-ce Decebalŭ a fostŭ învinsŭ și s'a sinucisŭ, Biculŭ arŭ fi tradatŭ luĭ Traianŭ secretulŭ și astfelŭ comorile arŭ fi fostŭ scóse din Streiu. Încâtŭ este acestŭ lucru adevĕratŭ, nu se póte sci, dar este faptŭ cunoscutŭ, că pe timpulŭ luĭ Martinuzzi, la Sânta-Măria de Pétră, dela Călan preste Streiu, unŭ pescarŭ românŭ a datŭ pe țermulŭ Streiuluĭ subt unŭ arbore resturnatŭ din rădăcină de o boltitură, și în ea de o mare mulțime de galbinĭ, cu numele regeluĭ Lysimach și alŭ

[22] Idem, *Apele noastre, Disertațiune de Silvestru Moldovan, ținută în ședința I-a a „Asociațiunei Transilvane" la 15/15 august a.c în Sibiu*, în *Transilvania*, anul XXIII, NR. 12, Sibiu 15 Decembrie 1892 p. 386.

CONSTANTIN C. GIURESCU

PROFESOR DE ISTORIA ROMÂNILOR
LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI

ISTORIA ROMÂNILOR

PENTRU CLASA VIII-a SECUNDARĂ

EDITURA „CUGETAREA" BUCUREŞTI

CONSTANTIN C. GIURESCU
PROFESOR DE ISTORIA ROMÂNILOR LA UNIVERSITATEA
DIN BUCUREȘTI

ISTORIA ROMÂNILOR

PENTRU CLASA VIII-a SECUNDARĂ

Manual aprobat de Ministerul Educației Naționale
cu Nr. 21 din 20 Fevruarie 1939.

EDITURA „CUGETAREA"
P. C. GEORGESCU-DELAFRAS
BUCUREȘTI IV. — STRADA POPA NAN, 21

863—3—939

— 54 —

altul; erau însă foarte trainice, lucrate din lespezi mari de piatră, aşezate pe un strat gros de bolovani, legat cu un ciment extrem de tare (formula lui nu se mai cunoşte astăzi). Unele porţiuni de drumuri romane, de exemplu în Italia, servesc şi astăzi, după aproape două mii de ani.

Fig. 27 — Sarcofagul cu simboluri descoperit în 1931 la Constanţa şi considerat pe nedrept ca fiind al lui Ovidiu. În realitate, el pare a fi conţinut trupul unui adorator al zeului frigian Mên. (Muzeul Municipiului Constanţa).

In Dacia, era o şosea principală care străbătea provincia dintr'un capăt la altul. Ea pleca dela oraşul *Lederata*, pe Dunăre, în Banat, trecea prin *Tibiscum* (astăzi Jupa, lângă Caransebeş), *Sarmizegetusa*, *Aquae* (Călan), *Apulum*, *Potaissa*, *Napoca* (astăzi Cluj) şi ajungea la *Porolissum* (vezi fig. 21). Din această şosea principală se desfăceau apoi ramificaţii în diferite direcţii. O altă şosea pornea dela *Tibiscum*, trecea prin *Ad-mediam* (Mehadia) *Dierna* (Orşova), *Drobeta* (Turnu-Severin)

Constantin C. Giurescu (n. 13/26 octombrie 1901, Focșani - d. 13 noiembrie 1977) a fost un istoric român, membru al Academiei Române și profesor la Universitatea din București. Este fiul lui Constantin Giurescu și tatăl istoricului Dinu C. Giurescu.

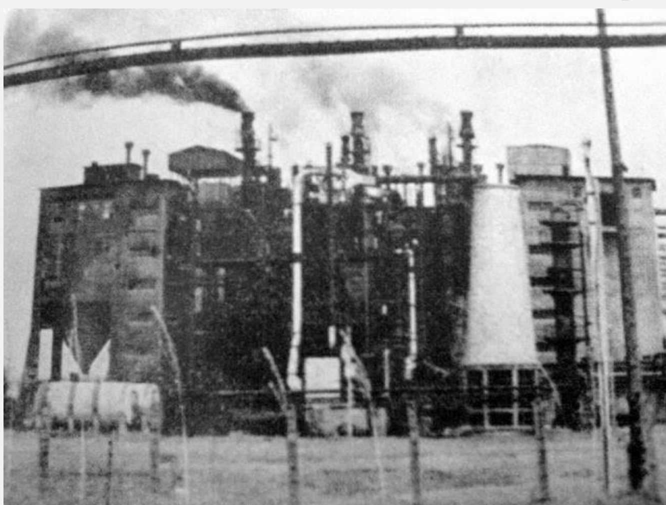
Constantin C. Giurescu (foto) și-a făcut studiile secundare și superioare la București, ajungând profesor universitar în 1926. În 1931 a fondat *Revista istorică română*. A fost alături de Gheorghe Brătianu și Petre P. Panaitescu un reprezentant important al curentului „Școala nouă de istorie”, care s-a remarcat prin opoziția făcută generației anterioare, reprezentată îndeobște de N. Iorga.

Uzina „Victoria” Călan

Activitatea Uzinelor de la Călan a început în 1871 când s-a dat în funcţiune furnalul nr. 1.

Dezvoltarea uzinelor a luat amploare în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. După 1918, celelalte secţii ale uzinelor au continuat să lucreze pe cont propriu, decontarea făcându-se la Direcţia din Budapesta până la data vânzării uzinei, în anul 1924.

La 21 mai 1924, în urma unei convenţii între conducătorii uzinelor Călan, un grup de acţionari de la Societatea industriei fierului din Nădrag, STEG, grupul Titan din Galaţi, Banca Chrissoveloni S.A.R. şi Casa Auschnit se pun

bazele unei noi societăţi numite Uzinele Metalurgice „Titan S.A.R.” cu sediul în Bucureşti. În acelaşi an, societatea îşi schimbă numele în Uzinele Metalurgice „Titan, Nădrag, Călan” după cumpărarea uzinei din Nădrag. Acum societatea cuprindea: Uzina Călan, minele Teliuc, Uzina Oţelul Roşu, Uzina Galaţi şi Uzina Nădrag.

După reînceperea activităţii laminoarelor de la Oţelul Roşu, pentru concentrarea producţiei, s-a hotărât transferarea turnătoriei şi a personalului de la Nădrag la Călan, fapt realizat în vara anului 1926. După 1933, s-a continuat modernizarea uzinelor de la Călan, punerea în funcţiune a furnalului după 16 ani de stagnare. În anul 1927 la Călan lucrau 40 de funcţionari, ingineri şi maşinişti şi 671 de muncitori.

În 30 octombrie 1929 a izbucnit un incendiu de proporţii care a distrus curăţătoria, atelierul de montaj şi centrala electrică, împreună cu toate modelele depozitate în pod şi magazie. Din această cauză s-a trecut la construirea unei noi hale de montaj din beton armat, dotată cu maşini noi. În anul 1930, reluarea lucrului a început cu turnarea tuburilor şi, pentru prima dată, a radiatoarelor. În anul 1933 a început producţia la sortimentul cazane de încălzire centrală şi au început pregătirile pentru producţia de tucerie sanitară şi vane de baie. În acelaşi an, a început reconstruirea furnalului şi construirea unei noi centrale hidroelectrice pe râul Strei.

S-a construit pentru aceasta un baraj în amonte, la Ruşi, şi un canal de aducţiune cu o lungime de 4-2 km până la hidrocentrala care trebuia să realizeze, în medie, o producţie de 480 kWh. Furnalul ce a fost ridicat în locul vechiului furnal nr. 2 s-a construit cu materiale şi personal din ţară şi a fost pus în funcţiune în noiembrie 1934.

După punerea în funcţiune a furnalului şi a centralei s-a trecut la efectuarea unor modernizări la turnătorii. A fost instalată o macara electrică pentru manevrarea şasiurilor de baie şi s -a construit un al 4-lea cubilou. După ce a fost pusă la punct tehnologia producţiei vanelor de baie şi emailarea, în secţia amenajată în anul 1934 în vechea clădire administrativă a laboratorului, s-a trecut la producţia curentă a vanelor şi apoi la producţia cazanelor de baie emailate. Prin acest flux tehnologic, uzina livra instalaţia de baie completă, compusă din vană, sobă şi cazan2118.

În 1956-1957, a fost construită semicocseria de la Călan, integrată administrativ Uzinei „Victoria” Călan, semicocsul produs aici fiind utilizat ca adaos la şarjele de cocs realizate la Uzina cocsochimică din Hunedoara. În 1970, în cele două centre siderurgice ale judeţului Hunedoara, existau 10 furnale, cu o capacitate totală de 4.600 de metri cubi – la Hunedoara erau 8, din care, două erau de câte 1.000 de metri cubi, iar la Călan erau două, fiecare de câte 250 de metri cubi.

Foto: Secolul XIX. Conducerea şi personalul tesa.

Foto: Secolul XIX. Personalul atelierului mecanic.

Foto: Personalul atelierului pentru curăţarea produselor turnate.

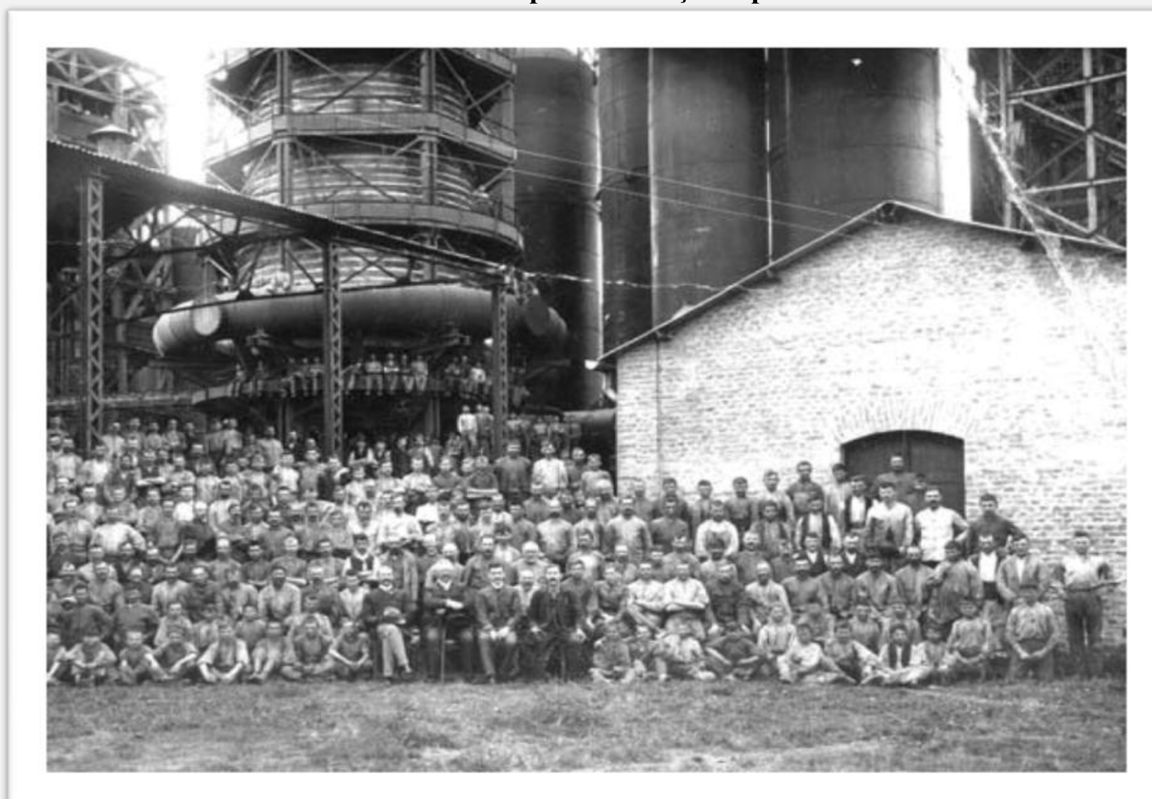

Foto: Personalul secției furnale

Foto: Muncitori ai Uzinei Călan – 1880.

Foto: Furnalele de la Uzina de fier Călan - 1910.

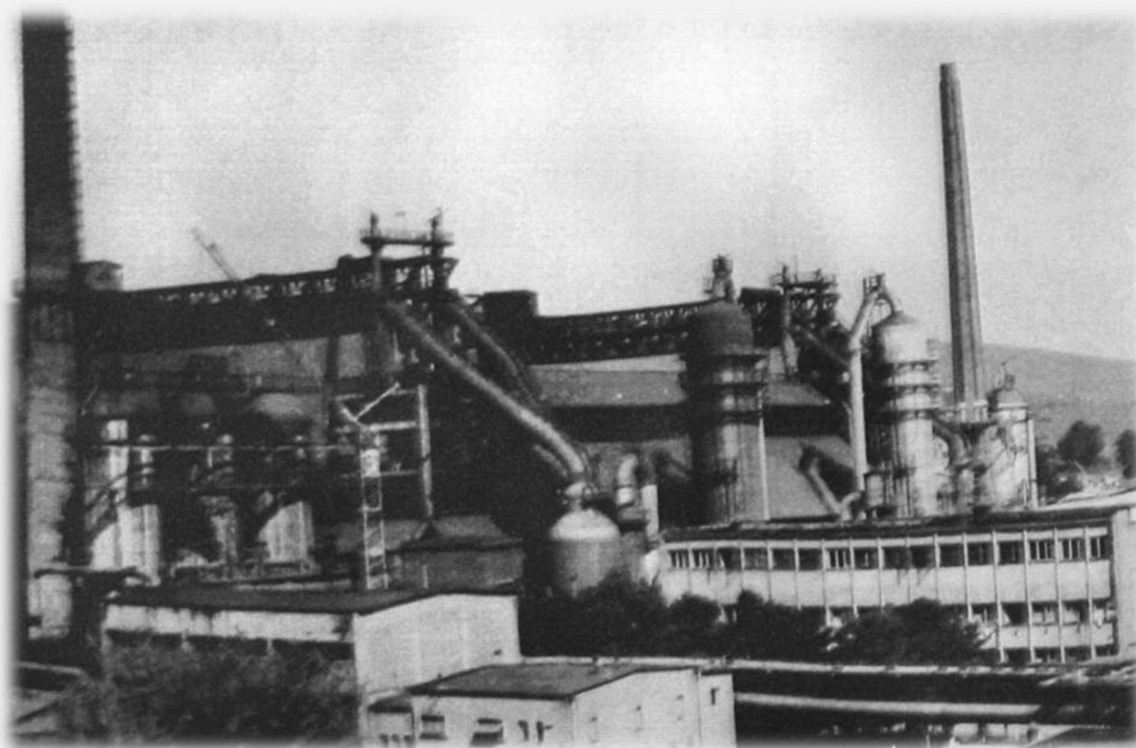

Foto: Secția Furnale - 1968

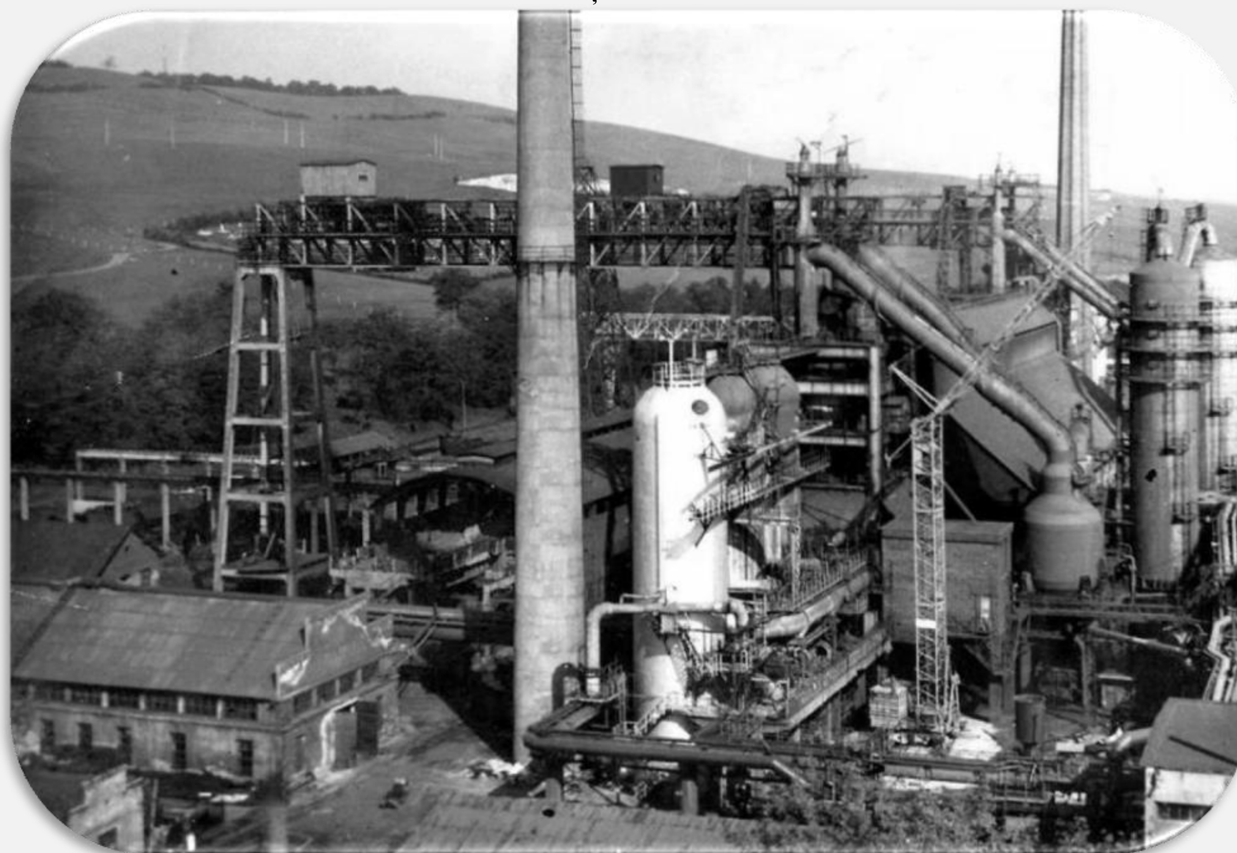

Foto: Furnalele 1 și 2 – 1980.

Foto: Uzinele de la Călan - vedere generală, jumătatea secolului XX.

Foto: Bateriile de semicocsificare tip carbofluid, anii 1970.

Furnalele de 1000 metri cubi nr. 3 şi 4, a doua jumătate a secolului XX.

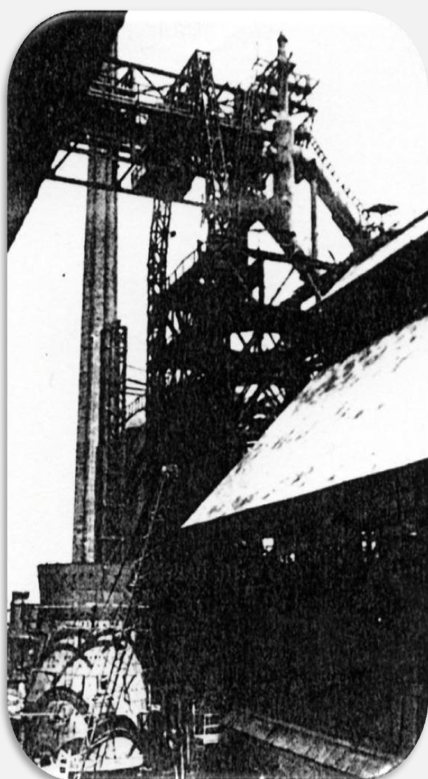

Foto: Construcţia furnalului nr. 2 de 500 metrii cubi. 1950.

Foto: Furnalul de la Călan – 1913.

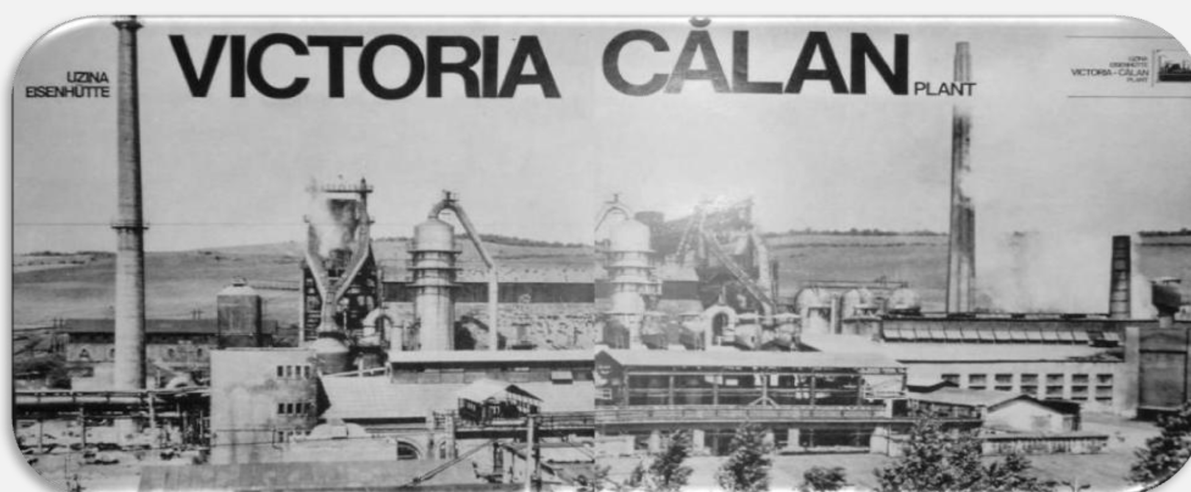

Foto: Anii 1960.

Publicitate în presa interbelică

Ziarul *Adevărul*, 1935

Ziarul *Adevărul*, 1937

Vreți să aveți o căldură uniformă
și reglabilă
în toată casa?

Vreți să vă îmbrăcați dimineața în voie, fără să tremurați, fără să vă fie teamă că răciți?

Instalați
în imobilul Dv., chiar dacă aveți 2—3 odăi,
RADIATOARE
CALAN
și vă veți bucura de confortul ce'l oferă încălzirea centrală

Această maşină „Vesta" care servește la gătit bucate, servește totodată şi la încălzitul caloriferelor dela sistemul de încălzire centrală. Este suficientă pentru un apartament de 2-3-4 camere

Intocmai ca și lumina electrică, încălzirea centrală este acum instalația nelipsită a imobilelor moderne, indiferent de mărimea lor. Incălzirea centrală e un adevărat paznic al sănătății.

Uzinele Titan, Nadrag, Calan fabrică diferite tipuri și dimensiuni de cazane pentru orice imobil, dela unul cu 2—9 etaje până la casa cu 2—6 odăi.

TITAN, NADRAG, CALAN S.A.R
SECȚIA RADIATOARE

— Pag. 7

INCĂLZIRE CENTRALĂ
sunt destinate
să rămâie goale!

Biletele de închiriat sunt numeroase — dar nu toate casele se închiriază. Până și chiriașii cari plătesc chirii modeste cer încălzire centrală, iar acei proprietari cari sunt nepăsători pierd bani în fiecare zi.

E o ideie complect eronată că încălzirea centrală la o casă mică este costisitoare și că întrebuințarea cere multă cheltuială.

Uzina Calan are diferite tipuri de încălzire centrală adaptabile tuturor caselor, tuturor nevoilor. Consultați un instalator și veți vedea că instalația unei încălziri centrale nu poate să vă coste mult.

Această sobă (cazan) Calan, frumos executată instalată în hall-ul apartamentului Dv. e suficientă pentru încălzirea a 6 camere inclusiv toate dependințele, iar costul combustibilului nu întrece costul unei sobe a cărei capacitate poate încălzi doar o singură încăpere.

TITAN, NADRAG, CALAN S. A. R.
SECȚIA RADIATOARE

Revista ***Realitatea ilustrată (sau Lucrurile aşa cum le vedem cu ochii)***, 1933.

Pagina 5

Tot ce e bun
se imită!

Constatând că produsele noastre, în special
RADIATOARELE CALAN
dau loc la contrafaceri, adică se vând produse inferioare ca fiind produse de uzina Calan, am înregistrat marca de fabricație sub simbolul

UC

turnat pe dop
și
U C
turnat între coloane

La cumpărarea RADIATOARELOR CALAN rugăm a da o deosebită atențiune acestei embleme, care singură ne angajează prezentând o garanție de calitate și de funcționare ireproșabilă.

TITAN, NADRAG, CALAN
S. A. R.
SECȚIA RADIATOARE

Modele de sobe, fabricate în Călan - începutul secolului XX (1910)

KALAN

Spirtiere (produse de Uzina "Victoria" Călan)

Spirtiera a fost proiectată şi produsă în anul 1927 conform catalogului Uzinei. Este din fontă şi a fost concepută că un înlocuitor al maşinilor de gătit, funcţionând cu spirt.

Spirtiera a fost proiectată şi produsă în anul 1892, conform catalogului Uzinei. Funcţionează cu spirt sub presiune, fiind prevăzută cu o pompă manuală. Este din fontă şi a fost concepută ca un înlocuitor al masinilor de gătit.

Hidocentrala Streisângeorgiu

Foto: 1934

Foto: 1950

Clubul Muncitoresc (al Uzinei Călan)

Foto: Clubul 11 iunie - 1913 - perioadă în care aici funcționa fostul cazinou, cândva locație boemă.

Foto: Anii 1970.

Locație cunoscută pentru activitatea culturală desfașurată aici; spectacole, proiectări de filme și documentare etc., **Clubul Muncitoresc (al Uzinei Călan)**, cunoscut sub denumirea de **Clubul 11 iunie**, a cunoscut în decursul istoriei transformări majore, dar care nu au afectat în vreun fel actele artistice desfășurate încă de la înființare, când a fost utilizat de către funcționarii uzinei din localitate și de către muncitori, mai târziu, în perioada interbelică, și de către sportivii clubului Metalosport. Aceasta până în primii anii de după revoluția din decembrie 1989, când Clubul este concesionat pe o perioadă îndelungată de timp, ne mai acordânu-se în acest fel atenție actelor culturale care se desfășurau odindioară în acest loc.

Clădirea, ca și intreg patrimoniul centrului siderurgic din Călan, a fost naționalizată la 11 iunie 1948[23], de aicea și denumirea de „Clubul 11 iunie”.

Anexele la legea naționalizării întreprinderilor industriale bancare, de asigurări, miniere și de transporturi

LISTA ANEXĂ Nr. I

Intreprinderile siderurgice, de metalurgie neferoase și de laminat

Denumirea întreprinderii	Adresa
1. Malaxa tub, S. A. R.	Halta Titan
2. Titan, Nădrag, Calan, S. A. R.	București, Crișeni, Calan.
3. Industria Sârmei, S. A. R.	București, Câmpia Turzii
4. U. D. R., siderurgie	București-Reșița
5. U. D. R., laminoare, forjă	București-Reșița
6. T. N. C.	Buc.-Ferdinand, Severin
7. I. M. D.	Brăila
8. Titan, Nadrag, Calan, S. A. R.	Buc.-Nadrag, Severin
9. Industria Sârmei, S. A. R.	Brăila
10. T. N. C. (Titan)	Galați
11. Vlahița, Uzine de Fier	București-Vlahița Odorhei
12. Uzinele Metalurgice Grivița (fabrică de cărute)	București
13. Metinav (Izbânda) — laminor	București-Brăila
14. Industria Fierului	București
15. Sonafer (Uzină în construcție)	București - Copșa Mică
16. Laromet, S. A. R.	București
17. Metrom, S. A. R.	Brașov
18. Farola, S. A. R.	Brașov
19. Sonemin (zinc)	București - Copșa

[23] Monitorul Oficial al României. Partea 1, 116, nr. 133, 11 iunie 1948.

Casa de oaspeti a Uzinei Calan

Foto: Anii 1970.

Reședința medievală de la Strei

Foto: Sfârșitul secolului XX, începutul secolului XXI.

Macheta furnalului nr. 2, expusă la Muzeul Tehnic din Bucureşti. Str. Candiano Popescu nr. 2 (Parcul Carol I), Bucureşti.

Furnalele mici. 1970.

Foto: Anii 1970.

Foto: 1966.

Foto: Biserica Sf. Gheorghe, anii 2000.

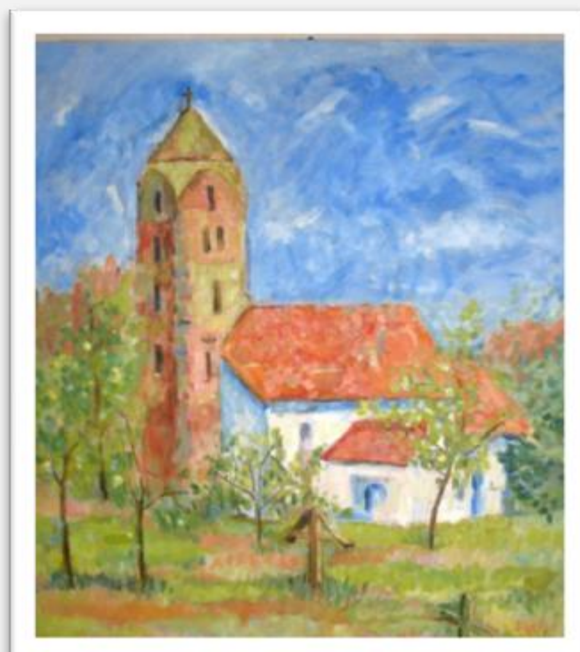

Foto dreapta: Biserica din Strei. Autor: Cornelia Perianu – Membru U.A.P din 1996, din 1997 restaurator la Muzeul Național de Artă al României.

Foto: Anii 2000.

Biserica din satul Strei, anii 2000.

Vestigii antice: Băile romane (Aquae) din Călan în anul 2007. Se vede baia săpată în stâncă.

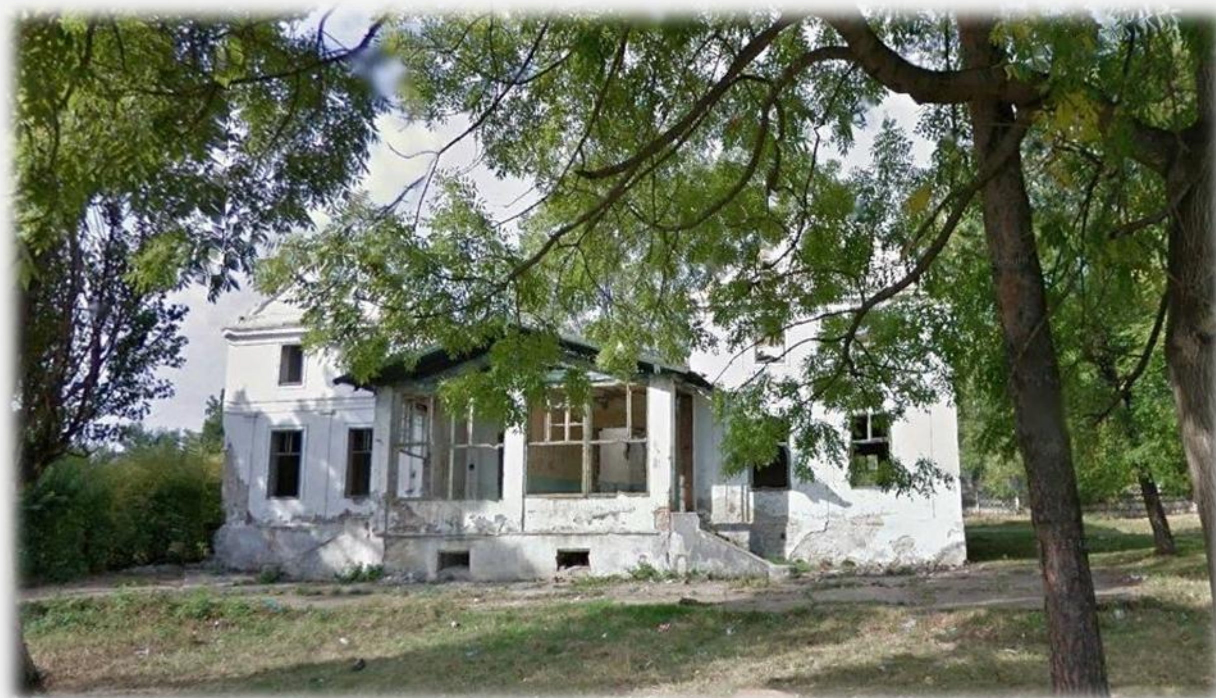
Vestigii antice: Băile romane (Aquae) din Călan în anul 2007. Se vede accesul dinspre exterior în baia săpată în stâncă.

Foto: Clubul 11 iunie, începutul anilor 2000.

Foto: Casa de oaspeți, începutul anilor 2000.

Bibliografie

- Bara, Ioan Sebastian (coordinator), *Judeţul Hunedoara, monografie. Volumul III (cultură şi spiritualitate)*, Editura Emia, Deva, 2012.
- Berindei, Dan; Cândea, Vasile, *Istoria românilor*, Volumul 3, Academia Română. Secția de Științe Istorice și Arheologie, Editura Enciclopedică, 2001.
- Crișan, Ion Horațiu, *Origini*, Editura Albatros, 1977.
- Densușianu, Aron, *Suveniri și impresiuni de călatorie*, în *Familia*, nr. 13, octombrie 1865.
- Floca, Octavian, *Descoperiri arheologice în ținutul Hunedoarei: Archaeologische Ausgrabungen im Huneader Comitat*, 1937.
- Galaţi, Stephen Fischer; Giurăscu, Dinu C., Pop, Ioan-Aurel, *O istorie a Românilor. Studii critice*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998.
- Ghinea, Dan, *Enciclopedia geografică a României*, Editura Enciclopedică, 2000.
- Iorga, Nicolae, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, volumul I. Editura Minerva, 1906.
- Gruiescu, Ion S.; Grumăzescu, Cornelia, *Județul Hunedoara*, Editura Academiei RSR, București, 1970.
- Iorga, Nicolae, *Memoriile Secţiunii Istorice*. Seria III. Tom VI. Mem. 7, Editura Cultura Naţională.
- Iorga, Nicolae, *Revista Istorică*, anul al XIV - lea, nr. 1-3/ianuarie-martie 1928.
- Lăcătuș, Daniel, *Să ne cunoaştem istoria Călan*, Editura Noul Scrib, 2010.
- Luca, Sabin Adrian, *Repertoriul Arheologic al județului Hunedoara*, Editura Altip, 2008.
- Mârza, Ioan, *Județul Hunedoara*, *Monografie*, Editura Sport Turism, București, 1980.
- Moldovan, Silvestru, Din „Ţara noastră”, în *Unirea*, anul XXV. Blaj, Joi 17 Iunie 1915, numărul 59.
- Moldovan, Silvestru, *Apele noastre, Disertațiune de Silvestru Moldovan, ținută în ședința I-a a „Asociațiunei Transilvane” la 15/15 august a.c în Sibiu*, în *Transilvania*, anul XXIII, NR. 12, Sibiu 15 Decembrie 1892
- Monitorul Oficial al României. Partea 1, 116, nr. 133, 11 iunie 1948.
- Pascu, Stefan; Theodorescu, Răzvan. *Istoria Românilor*. Vol. III. *Genezele româneşti*, cademia Romana, Sectia de Stiinte Istorice si Arheologie, Bucureşti, 2001.
- Pop, Ioan-Aurel, *Instituții medievale româneşti. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XVI*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
- Pop, Ioan-Aurel Istoria, *Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997.
- Popa, Radu, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988
- Pescaru, Adriana, responsabil de şantier Dr. Rişcuţa, Nicolae Cătălin, Dr. Ferencz, Iosif Vasile, *Cronica cercetărilor arheologice din România*. Muzeul C. D. R. Deva, 2000.
- Pescaru, Adriana; Pescaru, Eugen, *Valori ale patrimoniului hunedorean*, Deva, 2000.
- Pilly, Nikolaus; Stoicoi; Frențoni Doinel, *Uzina "Victoria" Călan 1870 - 1970*. IPH Deva, 1970.
- Pilly, Nikolaus, *Sidermet Călan 1871 –1996*, monografie. Editura Destin, Deva, 1996.
- Purece, Silviu Istrate; Țiplic, Maria Crângaci, *Prezenţa monedelor arpadiene în cimitirele din jurul bisericilor transilvănene* în *Transilvania*, nr. 4, 2014.

- Rusu, Adrian Andrei; Pescaru, Eugen, *Cronica cercetărilor arheologice din România*. Muzeul C. D. R. Deva, 1995.
- Rusu, Adrian Andrei; Burnichioiu, Ileana, *Monumente medievale din Țara Hațegului*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008.
- Rusu, Adrian Andrei, *Investigări ale culturii materiale medievale din Transilvania*, Editura Mega, 2008.
- Rusu, Adrian Andrei, *Castelarea Carpatică*, Editura Mega, Cluj-Napoca 2005.
- *Streisângeorgiu. Remember,* www.medievistica.ro.
- Ştefănescu, Ion D., *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1973.
- Tripșa, Ștefan (coordonator), *Din istoria metalurgiei românești*, EdituraTehnică, București, 1981.
- Teodorescu, Dimitrie M.; Roska, Martin, *Cercetări arheologice în munții Hunedoarei*, Editura Cartea Românească, 1923.

- Sursa imaginilor din prezentul volum o reprezintă: Colecția personală de fotografii, colecțiile ziarelor *Adevarul* (1935 – 1937) și *Realitatea Ilustrată* (1933), Comisia Monumentelor Istorice, Direcția pentru Cultura, Culte și Patrimoniu Cultural Național Hunedoara, www.medievistica.ro, wikipedia.org, David Barbara, Ileana Frențoni, Ranta Mariana, Nikolaus Rudolf Pilly. Totodată, mulțumesc pentru sprijinul acordat lui Ardelean Cătălin Marius, Nicolae Bela Farcaș, Andraș Victor, Deac Mirela.

ISBN: 978-606-8324-96-8